Bk. 7 F. 26

HANDLEIDING

TOT HET

ONDERWIJS IN DE ZINSONTLEDING

BIJ HET LAGER ONDERWIJS,

DOOR

T. ROORDA.

TWEEDE DRUK.

LEEUWARDEN,
G. T. N. SURINGAR.
1858.

Snelpersdruk van SURINGAR.

VOORBERIGT.

Daar met de nieuwe wet op het lager onderwijs ook de Zinsontleding onder de vakken van dat onderwijs opgenomen is, heeft de schrijver van het werk Over de deelen der rede en de rede-ontleding *aan de onderwijzers een korte handleiding willen geven, om hun de methode aan te wijzen, die naar zijn oordeel het best daarbij gevolgd zal worden, en zoo tevens de grenzen, waarbinnen men zich bij het lager onderwijs zal behooren te bepalen. Die methode moet bij het lager onderwijs eenvoudig zijn, in evenredigheid met de vatbaarheid van den leerling: een dieper indringen in de logische analyse van de taal behoort tot het middelbaar onderwijs, om tot grondslag te strekken voor wetenschappelijke taalstudie. Hiertoe dient de Zinsontleding niet bij het lager onderwijs, maar alleen, om wat dáár van grammatica geleerd wordt en ook eenvoudig moet wezen, beter te verstaan; en vooral ook tot oefening en ontwikkeling van het denkvermogen.*

EERSTE HOOFDSTUK.

1. De *zinsontleding* is de ontleding, dat is de ontbinding, oplossing, scheiding en onderscheiding, en dus de onderscheidene aanwijzing, van den *zin* der gedachten, zooals die in *zinnen* door middel van woorden uitgedrukt wordt. Die ontleding moet beginnen met de ontbinding en onderscheidene aanwijzing van de verschillende deelen en onderdeelen van een zin, en van het verband, waarin die tot elkander staan, en waardoor zij met elkander tot één geheel verbonden zijn.

2. Elke volledige zin bestaat uit twee hoofddeelen, een *onderwerp*, daar over gesproken of daar iets van gezegd wordt, en een *gezegde*, dat is de uitdrukking of bewoording van iets, dat van dat onderwerp gezegd wordt; bij voorbeeld: *Schijn bedriegt; Leeringen wekken, voorbeelden trekken; Paarden hinneken; Dansen vermoeit; Blaauw verschiet; Jan zweeg; Vader lachte; Zij zong; Wie durft? Durft gij?*

3. Maar gewoonlijk heeft men tot uitdrukking van de twee hoofddeelen van een zin meer als twee woorden noodig. Meestal bestaat de uitdrukking van één van beide

deelen, of van beide tegelijk, uit meer woorden, waarvan dan het ééne het hoofdwoord is, en de andere de bepalingen genoemd worden: en dikwijls bestaat ook zulk een bepaling uit twee of meer woorden, waarvan dan ook weêr het ééne de bepaling is van het andere; bij voorbeeld: *Onrijpe druiven smaken zuur;* en *Zure druiven lust ik niet.*

De ontleding van het eerste voorbeeld is: *Onrijpe druiven* onderwerp, *smaken zuur* gezegde.

druiven — hoofdwoord van het onderwerp,

onrijpe — bepaling.

smaken — hoofdwoord van het gezegde,

zuur — bepaling.

Van het tweede voorbeeld is *ik* het onderwerp, *lust niet zure druiven* het gezegde.

lust — hoofdwoord van het gezegde,

niet — bepaling;

zure druiven — bepaling; en daarin *druiven* het hoofdwoord, en *zure* bepaling.

Bij zulk een ontleding is acht te geven op een geregelde orde, zoodat ieder bepaling opgegeven moet worden achter dat woord, daar het de bepaling van is. Zoo moet in het laatste voorbeeld *niet* volgen op *lust.* Ook moeten bepalingen, zooals *zure druiven*, die zelf uit een hoofdwoord en een bepaling bestaan, eerst te zamen als een bepaling opgegeven, en dan verder ontleed worden.

Voorbeelden tot oefening.

Zijn lessen kent Willem altijd heel spoedig: rekenen kan zijn zusje vlugger. Zijn geheugen is goed: nadenken moet hij nog leeren. Hij is ook nog heel jong. 's Winters heeft men korte dagen. Zomers hoort men hier veel nachtegalen: kikvorschen hoort men overal. IJzeren hekken moet men verwen: ijzer roest spoedig. Aardrijkskunde leren

wij tegenwoordig ook: wij moeten ook kleine landkaarten teekenen. Reisbeschrijvingen lees ik heel graag. Vader heeft veel mooije reisbeschrijvingen? Reizigers hebben dikwijls zonderlinge ontmoetingen.

4. Een woord, dat tot hoofdwoord van een gezegde gebruikt wordt, noemt men een *werkwoord*, omdat er veelal de een of andere plaats hebbende werking door beteekend wordt. Naar het gebruik, daar het toe dient in de uitdrukking van een zin, kan men het zeer gevoeglijk een *zegwoord* noemen. — Een woord, dat dient om personen of zaken, of bijzondere soorten van personen of zaken, te beteekenen, wordt een *naamwoord* genoemd. Zoo is, wanneer men zegt: *Vondel was een groot dichter;* het woord *Vondel* de naam van een persoon, en dient het woord *dichter* om een meer algemeen, *groot dichter* om een meer bijzondere soort van personen te benoemen. Een *werkwoord* of *zegwoord* is ook wel een benaming, maar niet van een persoon of zaak: het is de benoeming van iets dat plaats heeft of geschiedt.

5. Zulk een benaming van een plaats hebben of geschieden van iets wordt echter ook wel als *naamwoord* in een zin gebruikt; b. v. als men zegt: *Dansen vermoeit.* Zoo noemt men *dansen* als een zaak, waardoor het *vermoeijen* geschiedt, en dus als de oorzaak, die het *vermoeijen* bewerkt. — De vorm, waarin zóó een werkwoord of zegwoord als naamwoord in een zin gebruikt wordt, noemt men de *onbepaalde wijs* van het werkwoord. — Op een andere wijze, namelijk tot bepaling van een hoedanigheid, wordt een *zegwoord* als *naamwoord* gebruikt, als men bij voorbeeld van *ploegende ossen* of *geploegde akkers* spreekt. En deze vorm van

het zegwoord, zooals *ploegend* en *geploegd* van *ploegen*, wordt een *deelwoord* genoemd, omdat het een zegwoord is, dat in den aard en het gebruik van een naamwoord deelt, of, met andere woorden, omdat het deels een zegwoord, deels een naamwoord is. — Maar ditzelfde geldt ook van de *onbepaalde wijs* van een zegwoord: ook deze is derhalven een soort van deelwoord. — Bovendien heeft men nog een ander soort van *deelwoord*, namelijk de met *te* zamengestelde *onbepaalde wijs*, die nu eens als de eenvoudige onbepaalde wijs, en dan eens als de beide andere deelwoorden, gebruikt wordt; bijv. „Met onwillige ossen te ploegen is verdrietig;" of „Deze van buiten te leerene versjes zijn gemakkelijk."

6. De naamwoorden en werkwoorden of zegwoorden onderscheiden zich door een verschillende wijze van *vormverandering* tot uitdrukking van verschillende wijzigingen in den zin der gedachten. De vormverandering van een naamwoord wordt *verbuiging*, die van een werkwoord gewoonlijk, tot onderscheiding, *vervoeging* genoemd. Zoo zijn *ossen*, *akkers*, *ploegende* en *geploegde* verbuigingen of verbogene vormen van de naamwoorden en deelwoorden *os*, *akker*, *ploegend* en *geploegd:* maar deze beide laatste woorden zijn vervoegingen van het werkwoord ploegen. En zoo is het ook vervoeging van dit werkwoord *ploegen*, als men zegt: *Oudtijds ploegde men met ossen: zóó ploegt men ook nog in veel streken.* — Dikwijls is een werkwoord niets anders dan een naamwoord, maar dat tot zegwoord in een zin gebruikt en dus als een zegwoord vervoegd wordt. Zoo worden de naamwoorden *rust*, *roest*, *hoepel* en *open* tot zegwoorden gebruikt, als men zegt *Hij rust; IJzer roest; Ik hoepel;* en *Ik open de deur;* en zij worden als zegwoorden vervoegd, als

men zegt: *Zij r u s t e n nu wat; Stalen pennen r o e s t e n spoedig; Hij hoepelt op straat;* en *Men o p e n d e de deur.*

7. Woorden, die wel geen b e n a m i n g e n van bepaalde personen of zaken zijn, maar alleen gebruikt worden om personen of zaken a a n t e d u i d e n, worden *voornaamwoorden* genoemd, omdat zij v o o r, of in de plaats van, n a a m w o o r d e n in den zin gebruikt worden; b. v. *ik, hij, wij, deze, die, dat, iemand, iets, ieder, dezelfde, men* en *het.*

TWEEDE HOOFDSTUK.

8. Een bepaling is òf een bepaling van de benaming van een p e r s o o n of z a a k, òf een bepaling van een gezegde, òf eindelijk een n a d e r e b e p a l i n g van een van deze beide soorten van bepalingen. In het eerste geval noemt men het een *toekenning*, omdat door zulk een bepaling aan een persoon of zaak in de benaming iets t o e g e k e n d wordt: in de beide laatste gevallen wordt een bepaling een *aanvulling* genoemd, omdat het dient om hetgeen van een persoon of zaak in een g e z e g d e gezegd of in een t o e k e n n i n g er aan toegekend wordt, door nadere bepaling verder a a n t e v u l l e n. Zoo is dus een *toekenning* de t o e k e n n i n g v a n i e t s a a n e e n p e r s o o n o f z a a k i n e e n b e n a m i n g, en een *aanvulling* de a a n v u l l i n g v a n e e n t o e k e n n i n g o f g e z e g d e. Hierbij is alleen op te merken, dat ook de *onbepaalde wijs van een werkwoord*, ofschoon die als een b e n a m i n g v a n e e n z a a k in een zin gebruikt wordt, toch ook, omdat het een z e g w o o r d is, even als een g e z e g d e, door een a a n v u l l i n g bepaald kan worden. Zoo is bij voorbeeld, als men zegt „Lang slapen is ongezond", het woord *lang* niet een t o e-

kenning, zooals in „een lang touw" en „een lange slaap"; maar een aanvulling van het woord *slapen* als zegwoord. En op tweeërlei wijze kan men zeggen: „Het lang slapen", of „Het lange slapen, is een kwade gewoonte". In het eerste geval is *lang* een aanvulling, maar in het andere is *lange* een toekenning.

Voorbeeld van ontleding: „Stille waters hebben diepe gronden".

Stille waters — onderwerp;
hebben diepe gronden — gezegde.
waters — hoofdwoord van het onderwerp,
stille — toekenning.
hebben — hoofdwoord van het gezegde,
diepe gronden — aanvulling; en hierin
gronden — het hoofdwoord,
diepe — toekenning.

Ander voorbeeld: „Kleine versjes kan men gemakkelijk onthouden".

men — onderwerp,
kan gemakkelijk kleine versjes onthouden — gezegde.
kan — hoofdwoord van het gezegde;
gemakkelijk — aanvulling;
kleine versjes onthouden — aanvulling;
onthouden — het hoofdwoord,
kleine versjes — aanvulling; en daarin *versjes* het hoofdwoord, en *kleine* een toekenning.

Op dezelfde wijze, met onderscheiding van *toekenning* en *aanvulling*, kan men nu ook de voorbeelden, bij § 2 opgegeven, laten ontleden.

9. Bij de ontleding van zinnen is op te merken, dat men in de taal niet alleen *zamengestelde woorden* heeft, maar ook vele *zamengestelde benamingen* en *uitdruk-*

kingen, die, ofschoon zij niet in één woord geschreven worden, toch maar den zin van één woord hebben, en dus ook maar als één bestanddeel van een zin te beschouwen zijn; b. v. *De hooge raad*, *de staten generaal*, *Brusselsche spruitjes*, *de gele koorts*, *over hoop halen*, *van buiten* (*kennen*), *er voor uit komen*, *van de week*, *op heeter daad*, *door de bank*, *onverrigter zake*, *onders hands*, *te zoek*, *te paard*. En zoo is ook dat derde deelwoord, dat gevormd wordt door *te* met de onbepaalde wijs van een werkwoord, zooals *te ploegen* en *om te ploegen* (§ 4), zulk een zamengestelde uitdrukking. — Zulke zamengestelde benamingen of uitdrukkingen kunnen ook ontleed worden, zooals ook de zamengestelde woorden dat wel kunnen: maar bij de ontleding van een *zin* behoort men dit niet te doen.

Deze zin, „Onze agent van politie zocht van nacht twee schapedieven op heeter daad te betrappen", is derhalven op de volgende wijze te ontleden:

Onze agent van politie — onderwerp,
zocht enz. — gezegde.
agent van politie — een zamengestelde benaming, hoofdbestanddeel van het onderwerp,
onze — toekenning.
zocht — hoofdwoord van het gezegde;
te betrappen — een zamengestelde uitdrukking, aanvulling;
op heeter daad — een zameng. uitdr., aanvulling;
twee schapedieven — aanvulling; en daarvan *schapedieven* het hoofdwoord, en *twee* toekenning.
van nacht — zameng. uitdr., aanvulling.

Voorbeelden tot oefening.

Zaturdags harkt onze tuinman altijd ons tuintje op: dan is het Zondags netjes. Zondags gaat hij dikwijls vóór den eten uit visschen: vangen doet hij evenwel niet veel. Mor-

gen ga ik waarschijnlijk eens met hem meê. Ik hoop gelukkiger te wezen.

Goeden raad moet men ook in acht nemen: men slaat dien al te dikwijls in den wind.

Gister kwam dat te pas. De geheele buurt kwam op de been. Ter goeder ure kwam daar onze oude doctor bij. Zijn raad kwam goed te stade. Ik houd veel van dien ouden heer: hij komt er altijd zoo rond voor uit.

Daar komt mij een spreekwoord te binnen. Spreekwoorden gaan niet altijd door. Over het algemeen zijn zij evenwel waar. Ik houd meer van zedespreuken: vele mooije ken ik van buiten.

Die man zal het niet lang meer maken: hij ziet er heel slecht uit. Hij gebruikt te veel sterken drank. Dat kan zijn lichaamsgestel op den duur niet uithouden.

DERDE HOOFDSTUK.

10. Verder onderscheidt men de bepalingen naar hetgeen er door beteekend wordt, in bepalingen van *voorwerp*, van *hoedanigheid*, van *hoeveelheid*, van *omstandigheid*, en van *zinswijziging*. — Onder *voorwerp* verstaat men een andere persoon of zaak, waartoe iemand of iets, daar men van spreekt, in de een of andere, in den zin uitgedrukte, betrekking gedacht wordt. Zegt men bij voorbeeld: „Hij gaf mij goeden raad"; dan zijn *mij* en *goeden raad* beide bepalingen van voorwerp, in betrekking tot het onderwerp *hij*, en de betrekking wordt uitgedrukt door *gaf*. — Onder *hoedanigheid* heeft men niet alleen te verstaan een hoedanigheid, die in den aard van iets ligt of die aan iets eigen is, en dus een eigenschap; maar elke hoe-

danigheid, en dus ook een toestand of gesteldheid, daar een persoon of zaak door onderscheiden is; zooals wanneer men van *slapende* of van *gemuilbande honden* spreekt; en eindelijk ook een hoedanigheid van omstandigheid, namelijk van plaats, tijd of betrekking. Zoo zijn bij voorbeeld, als men van *regter* of *linker oog*, of van *middelste vinger*, spreekt, de bepalingen *regter*, *linker* en *middelste* bepalingen van hoedanigheid van plaats; en, spreekt men van de *vorige les*, dan is *vorige* een bepaling van hoedanigheid van tijd. Maar zegt men „De bewijzen tegen hem zijn zwak", dan is *tegen hem* een bepaling van hoedanigheid van betrekking. — Zulk een bepaling van *hoedanigheid van omstandigheid* verschilt van een bepaling van *omstandigheid*, zooals wanneer men zegt „Morgen kom ik buiten: dan zal ik mijn best voor u doen"; waarin *buiten*, *morgen*, *dan* en *voor u* bepalingen van omstandigheid, *buiten* van plaats, *morgen* en *dan* van tijd, en *voor u* van betrekking. — Onder bepalingen van *hoeveelheid* verstaat men niet alleen die bepalingen, die een aantal of maat, maar ook zulke, die een *trap* of *graad* te kennen geven. Als men bij voorbeeld zegt „*Deze twee jonge boomen hebben bijna drie mud appels gedragen*"; dan zijn *twee* en *bijna drie mud* bepalingen van hoeveelheid, en in het laatste ook *drie* een bepaling van hoeveelheid van *mud*, en *bijna* een bepaling van hoeveelheid van *drie mud*, want het bepaalt en beperkt deze hoeveelheid tot zekere mate. Even zoo zijn ook in *heel spoedig* of *verbazend spoedig* de woorden *heel* en *verbazend* bepalingen van hoeveelheid: want zij geven een hoogen trap of graad te kennen. — Bepalingen van *zinswijziging*, of *zinwijzigende* bepalingen, zijn eindelijk zulke, die alleen maar dienen om een bijzondere wijziging van den

zin te kennen te geven, zooals voor de ontkennende of onzekere wijze van spreken. Zoo bij voorbeeld, als men zegt: „Misschien kom ik overmorgen: mogelijk ook wel in 't geheel niet".

11. Voor deze verschillende soorten van bepalingen heeft men in de taal ook verschillende woorden. Voor bepalingen van *hoedanigheid* in dien uitgestrekten zin, die hierboven (§ 10) omschreven is, heeft men een bijzonder soort van *naamwoorden*, die men *bijvoeglijke naamwoorden* noemt, in onderscheiding van de *zelfstandige naamwoorden*, daar de personen of zaken zelf meê benoemd worden. Men noemt het een *bijvoeglijk* naamwoord, dewijl het voornamelijk dient om als toekenning *bij* een zelfstandig naamwoord *gevoegd* te worden, en zóó daarmeê te zamen een persoon of zaak op een meer onderscheidene wijze te benoemen. En dan onderscheidt het zich ook van de andere soorten van woorden, die tot bepalingen gebruikt worden, door zijn verbuiging, zooals in *kleine kinders* van *klein kind*.

12. Een bijzonder soort van bijvoeglijke naamwoorden zijn de *deelwoorden*, waarover boven (§ 5) reeds gesproken is. Deze dienen meer bepaald om een hoedanigheid van toestand of van gesteldheid te beteekenen, zooals in *strandend schip*, *gestrand schip* en *af te doene zaak*. Zij worden in een toekenning even als de bijvoeglijke naamwoorden verbogen, zooals in *strandende* of *gestrande schepen*. — Daarentegen heeft de *onbepaalde wijs* van een werkwoord den zin van een zelfstandig naamwoord; bij voorbeeld als men zegt: „Wij zagen het stranden van een schip"; of „Wij zagen een schip stranden". Want ook in dezen laatsten zin beteekent *stranden* iets, een voorwerp, dat gezien wordt,

en het is dus een aanvulling van voorwerp. Zoo ook, als men zegt: „Ik hoor zingen"; even goed als wanneer men zegt: „Ik hoor gedruisch". Maar even zoo dan ook, als men zegt: „Ik wil zingen", „Ik ga zingen", „Ik moet vertrekken", „Ik zal vertrekken".

13. Maar, ofschoon nu de bijvoeglijke naamwoorden en deelwoorden benamingen zijn van een hoedanigheid, toestand of gesteldheid van personen of zaken; zoo worden zij toch ook als zelfstandige naamwoorden gebruikt om personen of zaken te benoemen. Zoo zegt men bij voorbeeld: „Groen is gemengd uit blaauw met geel". Hier zijn *groen*, *blaauw* en *geel* zelfstandige naamwoorden: want zij beteekenen hier niet de hoedanigheid van iets anders, maar de *groene*, *blaauwe* en *gele kleur* zelf. Zoo ook: „Overal heeft men rijken en armen": want *rijken* en *armen* beteekent hier *rijke* en *arme menschen;* en het zijn dan zoo ook zelfstandige naamwoorden, zooals men zien kan uit het onderscheid van den uitgang in het meervoud. Even zoo, wanneer men van *treurenden* en *bedroefden* spreekt; dan zijn dit *deelwoorden*, die eigenlijk alleen maar een toestand of gesteldheid te kennen geven, doch gebruikt als *zelfstandige naamwoorden* voor *treurende en bedroefde personen.*

14. Daarentegen worden de *zelfstandige naamwoorden* ook dikwijls tot bepalingen gebruikt, niet alleen in een aanvulling, om te zeggen, wat iemand of iets is; — b. v. „Jan is soldaat"; „Hij blijft de oude knecht"; „Huig de Groot was een groot geleerde; hij was de grootste geleerde van zijn tijd"; — maar ook in een toekenning, om de qualiteit, titel, naam of bijnaam van iemand of iets te beteekenen; b. v. „Koning

Lodewijk", „Keizer Napoleon", „Prins Napoleon", „schipper van Santen", „de beroemde reiziger Cook"; „een slecht soort papier"; „het eiland Java", „het schip Twenthe", „Jan de tuinman". — Zulk een zamenvoeging van twee benamingen van personen of zaken met zelfstandige naamwoorden, waarvan het ééne, òf het eerste òf het laatste, een toekenning van het andere is, wordt een *bijstelling* genoemd: en een zoo bij wijze van bijstelling door een zelfstandig naamwoord uitgedrukte toekenning noemt men een *zelfstandige toekenning*, in onderscheiding van een *bijvoeglijke toekenning*, die door een bijvoeglijk naamwoord wordt uitgedrukt.

10. Van het bijvoeglijk naamwoord onderscheiden is het *bijwoord*, dat voornamelijk dient tot aanvulling *bij* een werkwoord of deelwoord, of bij een bijvoeglijk naamwoord, of ook bij een ander bijwoord, om een *omstandigheid* van plaats, tijd of betrekking te beteekenen; zooals in „Zomers woont hij buiten". Ook een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord wordt een *bijwoord* genoemd, wanneer het in een aanvulling niet de hoedanigheid van een persoon of zaak beteekent, maar de hoedanigheid van iets, dat van een persoon of zaak gezegd of er aan toegekend wordt; bij voorbeeld als men zegt „Hij schrijft slecht" of „Hij schrijft uitstekend mooi"; of „De boterham wierd staande opgegeten". Maar, zegt men „De pen is slecht"; of „Zij aten hun boterham staande op"; dan zijn *slecht* en *staande* geen bijwoorden, maar het eerste een bijvoeglijk naamwoord, dat de hoedanigheid, en het tweede een deelwoord, dat den toestand, van het onderwerp beteekent. Zoo ook „De zieke (of „Zijn ziekte) blijft gevaarlijk"; „Hij stond verlegen"; of „Hij bleef bedremmeld staan". En zegt men

„Zijn schrift is uitstekend mooi"; dan is *mooi* een bijvoeglijk naamwoord, maar *uitstekend* een bijwoord. — Ook een zelfstandig naamwoord wordt een *bijwoord* genoemd, wanneer het een tijd beteekent en in een aanvulling tot een tijdsbepaling gebruikt wordt; bij voorbeeld als men zegt „Hij komt morgen"; „Zondag ben ik thuis". En zoo ook met een bijvoeglijk naamwoord als toekenning er bij; b. v. „Aanstaanden Zondag trouwen zij"; „Verleden week zijn ze aangeteekend"; „Deze week blijf ik thuis"; „Dit jaar zijn er veel appels"; „Alle morgens sta ik om zes uur op"; Ik ben den heelen dag bezig geweest"; „Ik heb al dien tijd op hem gewacht".

16. Wanneer een *bijwoord*, dat een betrekking tot een persoon of zaak beteekent, door de benaming van een persoon of zaak bepaald en aangevuld wordt, dan noemt men het een *voorzetsel*, omdat het gewoonlijk vóór de aanvulling staat; ofschoon niet altijd, zooals wanneer men zegt: „Hij is het geheele land door bekend". Zoo is het bijwoord *buiten* een voorzetsel, als men zegt „Hij woont buiten de stad"; en *overeenkomstig*, als men zegt „Hij sprak overeenkomstig de waarheid". — Veel bijwoorden zijn alleen maar zóó als voorzetsels in gebruik; b. v. *volgens*, *jegens*, *in*, *op*, *aan*, enz.

17. Deze *bijwoorden*, en dus ook de *voorzetsels*, ofschoon zij voornamelijk tot aanvullingen gebruikt worden, dienen evenwel ook zeer dikwijls tot bepaling van een benaming van personen en zaken in een toekenning; b. v. „De menschen boven (dat is „de boven wonende menschen") houden bruiloft"; „De kerk hier is een oud gebouw"; en zoo ook „een reis over land", „een steek onder water", „laarzen met kappen", „een vraag uit

nieuwsgierigheid". — Zeer menigvuldig is vooral het gebruik van het voorzetsel *van* om in het algemeen de hoedanigheid van een persoon of zaak door de betrekking tot een andere persoon of zaak te beteekenen; b. v. „de schrijver van dit werk" of „dit werk van dien schrijver", „de tempel van Salomo", „de beurs van Amsterdam", „een dak van stroo", „paling van anderhalf pond"; „een paard van Engelsch ras", „een zaak van gewigt". Dit laatste, bij voorbeeld, beteekent een zaak, die gewigt heeft. Met een bijvoeglijk naamwoord zegt men ook „een gewigtige zaak". — Elk door een *bijwoord* (of *voorzetsel*) uitgedrukte aanvulling of toekenning wordt een *bijwoordelijke* bepaling genoemd in onderscheiding van een *zelfstandige* of *bijvoeglijke* bepaling (§ 14).

18. Ook de *voornaamwoorden* zijn, even als de naamwoorden, deels *zelfstandige*, deels *bijvoeglijke* voornaamwoorden. Zoo is het voornaamwoord *dit* een zelfstandig voornaamwoord, als men zegt „Dit bevalt mij niet"; maar een bijvoeglijk voornaamwoord, als men zegt „Dit papier vloeit. — Andere voornaamwoorden zijn *bijwoorden*, zooals *hier*, voor *op deze plaats*, en *dus* voor *op deze wijze*.

19. Een toonlooze verkorting van de aanwijzende voornaamwoorden *die* en *dat* zijn de woordjes *de* en *'t*, of zooals dit ook wel uitgesproken, en gewoonlijk geschreven wordt, *et* of *het*; bij voorbeeld in *de moeder* en *het kind*. Zij dienen, even als die voornaamwoorden, tot aanwijzing, en ook tot bepaling, maar tot aanwijzing van een bepaald soort van personen of zaken, of van bepaalde personen of zaken, in onderscheiding en tegenstelling van personen of zaken van een ander soort; b. v. „De mensch is onsterfelijk, het dier niet";

of „De menschen zijn redelijke wezens, de dieren niet"; en „De pen is goed; het papier ook: maar de inkt is te dik". Men noemt deze toonlooze woordjes *bepalende*, of *aanwijzende*, *lidwoorden*, omdat zij gerekend worden tot de benaming van het bepaalde voorwerp of het bepaalde soort van voorwerpen, dat men voor den geest heeft, zelf te behooren en er een lid van uit te maken. Bij de ontleding van een zin beschouwt men het dan ook niet als een deel van den zin, maar als een lid van de benaming. Als men bij voorbeeld deze zinsneê te ontleden heeft „De wijze Salomo sprak"; dan zegt men, dat *de wijze Salomo* het onderwerp, en *sprak* het gezegde is; *Salomo* het hoofdwoord van het onderwerp, en *de wijze*, de toekenning er van.

20. Voor bepalingen van hoeveelheid heeft men de benamingen van bepaalde getallen, die men telwoorden noemt; zooals *een*, *twee*, *drie*, *twaalf*, *dertig*, *honderd*. — Ook heeft men eenige benamingen van een onbepaalde groote of kleine hoeveelheid, zooals *veel*, *weinig*, *menig*; van de geheele hoeveelheid van iets, namelijk *al*; en van een deel of het geheel, zooals *half* en *heel* of *geheel*. — De benamingen van hoeveelheid worden in een toekenning niet verbogen, dan wanneer met een toekenning van hoeveelheid tevens een onderscheiding van aard of hoedanigheid bedoeld wordt. Zoo zegt men „Er waren veel menschen in de kerk"; maar zegt men „Vele menschen kennen hun eigen best niet"; dan zegt men zoo, om de menschen, daar men van spreekt, te onderscheiden van anderen, die van een anderen aard zijn. — Alleen in dit geval, wanneer zij verbogen worden, zijn zulke woorden eigenlijke bijvoeglijke naamwoorden: anders zijn het eigenlijk zelfstandige naamwoorden.

Veel schepen zegt men even als *een menigte schepen.* Doch, omdat zij toch geen persoon of zaak beteekenen, maar alleen een hoeveelheid, worden zij, en zoo ook de telwoorden, gewoonlijk tot de bijvoeglijke naamwoorden gerekend; en dan onderscheidt men verbuigbare en onverbuigbare bijvoeglijke naamwoorden.

21. Het telwoord *één* dient ook om van een benaming van een soort van personen of zaken de benaming van een enkele onbepaalde persoon of zaak van die soort te vormen, maar wordt dan toonloos als *'n* uitgesproken en het *onbepaald* lidwoord genoemd; bij voorbeeld als men zegt „Een (*'n*) soldaat moet dapper wezen". — Om het telwoord van het lidwoord in het schrift te onderscheiden, schrijft men het telwoord met toonteekens *één.* Bij de ontleding van een zin beschouwt men het onbepaald lidwoord *een* ook niet als een deel van den zin, maar als een lid van de benaming. — Een onbepaalde hoeveelheid van enkele personen of zaken wordt uitgedrukt door de verbuigingsvorm van het *meervoud.*

22. Van zelfstandige naamwoorden, die iets van een meer of min bepaalde grootte beteekenen of beteekenen kunnen, worden met een bijvoeglijke benaming van hoeveelheid, of met één van de beide lidwoorden in het enkelvoud, of eindelijk alleen maar door het met nadruk uitgesprokene meervoud, *zelfstandige benamingen van hoeveelheid* gevormd, zooals *tien el laken, eenige lasten koren, één jaar tijd, een ('n) pond boter; het pond boter* (kost twaalf stuivers); *een menigte menschen, een beetje geduld, een troep schapen, een dozijn stoelen, een vijfentwintig man, een paar aardappels, stapels goud* of *heele stapels goud.* — Worden zulke zelfstandige benamingen van hoeveelheid zóó, als in de genoemde voorbeelden, bij wijze

van bijstelling als toekenning bij een ander zelfstandig naamwoord gevoegd, dan zijn het *zelfstandige toekenningen* (§ 14); maar, wanneer zij tot aanvulling gebruikt worden, bij voorbeeld als men zegt „Ik heb uren (of „uren lang") op hem gewacht"; of „Hij is twaalf jaar oud"; of „Hij weegt honderd pond"; dan is zulk een aanvulling een *bijwoordelijke aanvulling:* want dan wordt er niet een hoeveelheid van personen of zaken door beteekend, maar een hoeveelheid van tijd, van lengte, van gewigt, of iets dergelijks, dat aan een persoon of zaak toegekend of er van gezegd wordt.

23. Voor de uitdrukking van de onderscheidene soorten van bepalingen heeft men ook nog de verbuigingsvormen van de naamwoorden met hun lidwoorden, of de zoogenaamde *naamvallen.* In een toekenning dient de zoogenaamde *Genitief* of *tweede naamval* van de benaming van een persoon of zaak, om een bijzondere betrekking van de persoon of zaak, die met het hoofdwoord beteekend wordt, tot die andere persoon of zaak te kennen te geven, en om door de bijvoeging, even als door een bijvoeglijk naamwoord, de persoon of zaak, die door 't hoofdwoord beteekend wordt te onderscheiden (§ 11); b. v. in *buurmans leed, mijn vrouws moeder, 's menschen bestemming, anderhalf ponds paling, ons aller welzijn, de dag des oordeels, de Schepper der wereld, de steen der wijzen.* De betrekking, die met dezen naamval beteekent wordt, is dezelfde als dien wij anders meestal uitdrukken door het voorzetsel *van.* Zoo beteekent bij voorbeeld in het spreekwoord „Buurmans leed troost" *buurmans leed* hetzelfde als *leed van een buurman,* en *anderhalf ponds paling* hetzelfde als *paling van anderhalf pond.* — Maar even als een bijvoeglijk naam-

woord niet alleen tot toekenning gebruikt wordt, maar ook in een aanvulling, om de een of andere hoedanigheid te beteekenen van iets, dat in een gezegde van een persoon of zaak gezegd of in een toekenning er aan toegekend wordt, en dan een *bijwoord* heet; zoo dient ook de vorm van zulk een toekenning in den tweeden naamval tot het vormen van een menigte *bijwoorden*, zooals *zomers*, *dagelijks*, *onlangs*, *terloops*, *doorgaans* (voor *doorgaands*), *blootshoofds*, *ouderwets*, *volgens* (voor *volgends*), *wegens*, *allerwegen* en *dezer dagen;* die geen betrekking tot een persoon of zaak beteekenen, maar een hoedanigheid van omstandigheid, zooals van tijd of wijze hoe.

24. Genitive toekenningen zijn oorspronkelijk ook de toekenningen van stof, zooals *houten* van *hout*, *blikken* van *blik*, *wollen* van *wol*, b. v. „Blikken emmers zijn ligter dan houten"; en „Winters gebruikt men wollen dekens". *Blikken emmers* beteekent namelijk *emmers van blik*. — Zulke toekenningen van stof worden daarom, omdat het oorspronklijk Genitiven zijn, in onze moedertaal ook niet verbogen, en men zegt bij voorbeeld niet *wollene dekens*. Maar *lakensch* en *duffelsch* worden wèl verbogen: want dit zijn werkelijke *bijvoeglijke naamwoorden*: men zegt *lakensche rok*, *duffelsche broek*. — Zulke Genitive toekenningen van stof worden zelden in aanvullingen als *bijwoorden* gebruikt: doch men zegt wel „Wat doet hij dat houten?" Zoo beteekent *houten* een hoedanigheid van wijze van *doen*, even als het als *bijwoord* gebruikte bijvoeglijke naamwoord *houterig*, dat men even zóó gebruikt.

25. Ook de zoogenaamde *bezittelijke voornaamwoorden*, zooals *mijn*, *haar* en *hun*, zijn oorspronklijk zulke Genitiven. Zoo is *mijn* in *mijn huis* een genitive toe-

kenning even als *Vaders* en *iemands* in *Vaders huis* en *iemands huis*. — In de schrijftaal zijn deze bezittelijke voornaamwoorden tot hiertoe veelal verbogen als bijvoeglijke naamwoorden, en oudtijds verboog men de toekenningen van stof meestal ook zoo: maar beide is tegen ons spraakgebruik, en onwelluidend en slepend in onze ooren. — Doch, ofschoon zij dan niet verbogen worden, beschouwt men die genitive toekenningen van stof en de bezittelijke voornaamwoorden evenwel als *bijvoeglijke naamwoorden* (vergelijk § 20).

26. Gelijk de *Genitief* of *tweede naamval* dient om in een toekenning een bijzondere betrekking van de persoon of zaak, die met het hoofdwoord beteekend wordt, tot een andere persoon of zaak te kennen te geven; zoo dienen de *Datief* en *Accusatief*, of de *derde* en *vierde naamval*, om in een aanvulling zulk een betrekking van iemand of iets tot een andere persoon of zaak te beteekenen, dat deze persoon of zaak in zekeren zin een voorwerp genoemd kan worden; en daarom noemt men een aanvulling in één van die twee naamvallen een *aanvulling van voorwerp*. Zoo bij voorbeeld, als men zegt „Den ouden man in den hoek van den haard wenschte hij een goeden avond;" en „Zijn komst was den ouden man aangenaam". — In de levende taal, zooals die gesproken wordt, gebruikt men alleen van de persoonlijke voornaamwoorden een andere vorm, om zoo een persoon als een voorwerp of andere persoon te beteekenen, en zonder onderscheiding van *Datief Accusatief*; bij voorbeeld *hem* en *mij* in plaats van *hij* en *ik*. Zoo zegt men „Hij kwam bij mij"; „Ik zeide hem: Gij vindt mij toevallig nog thuis". Zoo zegt men ook: „*Hij* is daar te vreden meê. Als *ik* hem was, zou ik mij

daar niet meê te vreden stellen." — In de zinsneê „Als *ik* hem was", beteekent *hem* een ander persoon als *ik*, daar deze in zulk een betrekking toegedacht wordt, dat hij een voorwerp van dezen is, en deze betrekking wordt uitgedrukt door *was*, dat hier niet eenvoudig hetzelfde beteekent als wanneer men zegt „als ik koopman was", maar *in de plaats van* iemand *zijn*. En in de laatste zinsneê beteekent *mij* wel dezelfde persoon als *ik*, maar wordt toch als een voorwerp voorgesteld, als ware het een ander, dien ik te vreden stellen zou. — Ook in de schrijftaal is de onderscheiding van *Datief* en *Accusatief*, of *tweeden* en *derden naamval*, bij naamwoorden met het lidwoord hoe langer hoe meer in onbruik gekomen, en tegenwoordig onderscheidt men een persoon of zaak als voorwerp gewoonlijk alleen nog maar bij woorden van het manlijk geslacht door den uitgang op *n*. Om dit te kunnen doen bij andere woorden, als die een persoon of een dier van het manlijk geslacht beteekenen, moet men het onderscheid kennen van het manlijk en vrouwlijk taalgeslacht van de woorden, dat wij in onze Noordnederlandsche moedertaal niet meer in acht nemen. Van eenige woorden kan men het manlijk geslacht nog kennen uit de volkstaal. Manlijk zijn namelijk al die woorden, daar men in Holland en andere gewesten in de volkstaal den uitgang op *n* bij gebruikt, zooals bij de woorden *hoek*, *haard*, *dag*, *tijd*, *ochend*, *avond*, *raad*, *duur*, *arm*, *arbeid;* want men zegt b. v. „in den hoek van den haard", „voor den dag komen" en „den heelen dag", „in den ouden tijd", „een helderen ochend", „den heelen avond", „den Hoogen Raad", „op den duur", „aan den arm", „aan den arbeid gaan". Van andere woorden moet men het taalgeslacht, indien men het naauwkeurig in

acht wil nemen, uit woordenboeken of geslachtslijsten leeren. En bij het letten op de volkstaal moet men wèl in acht nemen, dat daar die uitgang op *n* ook in gebruikt wordt, al is het woord geen aanvulling van voorwerp. Zoo zegt men bij voorbeeld „Een helderen ochtend belooft een mooijen dag". In de schrijftaal moet men hier *een heldere ochtend* schrijven, omdat dit hier het onderwerp is. En zoo moet men ook niet schrijven: „Die jonge is een armen hals"; ofschoon men in de volkstaal zoo zegt; maar „Die jonge is een arme hals". Hier is namelijk *een arme* hals niet een aanvulling van voorwerp: want het beteekent niet een anderen persoon, als het onderwerp: het geeft alleen maar een hoedanigheid van het onderwerp te kennen, en wat het onderwerp (*die jonge*) zelf is. — Maar men schrijft wèl: „Aanstaanden Dingsdag zal ik den ouden Heer den geheelen avond kunnen spreken": want, ofschoon *aanstaanden Dingsdag* en *den geheelen avond* hier aanvullingen van omstandigheid, en wel van tijd, en dus *bijwoordelijke aanvullingen* (§ 17), zijn; de hoofdwoorden *Dingsdag* en *avond* zijn toch zelfstandige naamwoorden, die iets anders beteekenen, dan het onderwerp *ik*, even goed als het woord *Heer* in de aanvulling van voorwerp *den ouden Heer*. Even zoo schrijft men, en om dezelfde reden, „Dit plankje is een halven duim dik"; ofschoon *een halven duim* hier een *bijwoordelijke aanvulling* van hoeveelheid is (§ 22): want het woord *duim*, ofschoon het hier niet den duim zelf, maar alleen de breedte van een duim beteekent, is toch een zelfstandig naamwoord, en van het manlijk geslacht.

27. Alhoewel de Datief en Accusatief in onze moedertaal, zooals die gesproken wordt, in 't geheel niet, en ook

in de schrijftaal tegenwoordig meestal niet meer, onderscheiden worden; zoo is er toch tusschen de aanvullingen van voorwerp, die met deze twee verschillende naamvallen beteekend worden, een merkbaar verschil, dat wij zeer goed gevoelen, vooral wanneer beide nevens elkander in één zinsneê gebruikt worden; b. v. „Den armen man heb ik mijn ouden hoed gegeven;" „Ik zal hem den deurwaarder zenden"; „Roep mij den knecht eens". Wij gevoelen dat onderscheid ook zeer goed, wanneer iemand zegt „Ik heb een brief geschreven"; en „Ik heb mijn vader geschreven"; even goed als wanneer men in één zin bij elkander zegt „Ik heb mijn vader een brief geschreven". — Het ééne voorwerp, dat door den Accusatief beteekend wordt, is een eenvoudig voorwerp, en niets meer: maar het andere, dat door den Datief aangeduid wordt, is ook wel een voorwerp van de persoon of zaak, die het onderwerp is; doch het is tevens meer dan dit. Het is een voorwerp, dat als een persoon (in den eigenlijken, of in een oneigenlijken zin) tot iets anders, dat in den zin genoemd wordt, als tot een voorwerp in eenige betrekking staat. Zegt men bij voorbeeld „Ik heb mijn vader een brief geschreven"; dan is *mijn vader* even zoo wel een voorwerp, als de *brief*: want bij het schrijven van een brief stelt men den persoon, aan wien men schrijft, voor den geest: hetgeen men schrijft, is tot hem gerigt: men spreekt hem, terwijl men schrijft, als het ware aan. Maar de *vader* staat ook tevens als persoon tot den *brief* in betrekking, als tot een voorwerp, dat hij ontvangen moet. En zoo dan ook, als men zegt: „Ik heb mijn vader geschreven". Dan wordt het voorwerp, daar mijn vader als persoon toe in betrekking staat, wel niet met een zelfstandig naam-

woord of voornaamwoord genoemd, maar het is den spreker toch voor den geest, en wordt genoegzaam aangeduid: het is het geschrevene: het is hetgeen ik mijn vader te schrijven had. En, zegt men „Roep mij den knecht eens"; dan staat *mij* tot *den knecht* in de betrekking van den persoon, die *den knecht* noodig heeft als een voorwerp, dat hij gebruiken moet; even goed als wanneer men zegt „Haal mij een licht". Evenwel is toch *mij* ook zelf een voorwerp, namelijk in betrekking tot de persoon (bij voorbeeld een meid), die bevolen wordt den knecht te roepen. Want deze persoon wordt bevolen dit te doen, om *mij* te helpen. Zoo ook, als men zegt „*Hij staat* mij in den weg". Dan is *hij* voor *mij* als het ware een voorwerp, dat *ik* in den weg heb staan. — Het voorwerp, dat als een persoon tot iemand of iets anders als tot een voorwerp in betrekking gedacht, en door den Datief beteekend wordt, is meestal werkelijk een persoon, zooals in de bovengenoemde voorbeelden: maar dikwijls is het, wat men in onderscheiding en tegenoverstelling van een persoon gewoon is een zaak te noemen. Want men moet wel in het oog houden, dat in de taal, — niet alleen wanneer men figuurlijk spreekt, maar ook in de gewone taal, — niet alleen van dieren (die toch ook voorwerpen hebben, voorwerpen van de zinnen en van begeerte), en niet alleen van andere levende wezens (de planten), maar ook van levenlooze dingen, veelal geheel op dezelfde wijze gesproken wordt, als men van zich zelf spreekt, en dus als van een persoon; — al is het ook maar, dat men van een levenloos wezen zegt, dat het iets *heeft*; bij voorbeeld van een stoel, dat hij vier pooten heeft. Want, als de mensch van *hebben* spreekt, dan bedoelt hij daarmeê eigenlijk een hebben van iets, zooals wanneer

hij van zich zelf spreekt en bij voorbeeld zegt „*Ik heb twee voeten*", of „Ik heb honger"; namelijk een hebben met bewustzijn, dat is met de voorstelling van iets als een voorwerp, dat men heeft. Om dezelfde rede gebruiken wij ook van levenlooze voorwerpen de persoonlijke voornaamwoorden, en zeggen van een stoel, dat *hij* vier pooten heeft. Derhalven, wanneer iemand bij voorbeeld zegt: „Ik heb dien ouden eik den ondersten tak wat ingekort"; dan is *den ondersten tak* een eenvoudig voorwerp, zooals door den Accusatief beteekend wordt; en *dien ouden eik* is ook een voorwerp, maar niet een eenvoudig voorwerp: het is een persoonlijk voorwerp, een voorwerp als persoon in betrekking tot den ondersten tak als een voorwerp, dat hij heeft, en dat hij ingekort gekregen heeft. — En zoo spreekt men, om dit hier nog bij te voegeu, ook van dien *tak* als van een persoon, als men op dien volzin volgen laat: „Die tak hinderde mij: hij belette mij het uitzigt". Want zoo spreekt men van dien *tak* als van een persoon, die een ander hindert. Men gebruikt er ook het persoonlijk voornaamwoord *hij* van. En *mij* is in beide zinnen een voorwerp, in den eersten zin een eenvoudig voorwerp, in den tweeden een persoonlijk voorwerp, — een voorwerp dat als een persoon gedacht wordt in betrekking tot *het uitzigt*, als een voorwerp, dat hij heeft. Anders is het, als men bij voorbeeld zegt „Zij trokken het wagentje de deur uit"; of „Zij zetten den kaptein het schip af"; dan zijn *de deur* en *het schip* even zoo wel eenvoudige voorwerpen, als *het wagentje* en *de kaptein*: want *de deur* en *het schip* staan zóó tot *het wagentje* en *den kaptein* in geenerlei persoonlijke betrekking: integendeel, *het wagentje* gaat zoo *de deur*

uit, en *de kaptein* gaat zoo *het schip* af. Maar, zegt men geheel op dezelfde wijze, met dezelfde woorden *uittrekken* en *afzetten*, „De tandmeester trok den boer een kies uit"; en „De heelmeester heeft den gewonden kaptein het been afgezet"; dan zijn *de boer* en *de gewonde kaptein* persoonlijke voorwerpen in betrekking tot de eenvoudige voorwerpen *een kies* en *het been:* want de boer verliest daarbij één van zijn kiezen, en de kaptein verliest daarbij zijn been. Zoo dan ook, als men zegt, „Dit boek heeft een kind een blad uitgescheurd": want, ofschoon *het boek* geen persoon is, zoo is het hier toch een persoonlijk voorwerp, omdat het door dat uitscheuren een blad verloren heeft.

Bij de oefeningen in de zinsontleding op de volkschool is de onderscheiding van de toekenningen en aanvullingen in bepalingen van *voorwerp*, van *hoedanigheid*, van *hoeveelheid*, van *omstandigheid* en van *zinswijziging*, en dan verder de onderscheiding van de *voorwerpen* in *eenvoudige* en *persoonlijke* voorwerpen, voor eerstbeginnenden te moeilijk. Maar men kan het onderwijs in de zinsontleding dienstbaar maken, om de verschillende soorten van woorden, of de zoogenaamde rededeelen, en de verbuigingsvormen of naamvallen, te leeren onderscheiden, en de zin en beteekenis er van te begrijpen. Dan kan men de toekenningen en aanvullingen leeren onderscheiden in *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke*, een zelfstandige toekenning in den Genitief of tweeden naamval een *verbogene zelfstandige toekenning*, en een zelfstandige aanvulling door de onbepaalde wijs van een werkwoord (§ 12) een *zegwoordelijke aanvulling* laten noemen. Ook kan men de benamingen van de andere soorten van woorden, *deelwoorden*, *telwoorden*

en *voornaamwoorden* er bij laten aanteekenen. [a] — Zoo kan men dan bij voorbeeld dezen volzin, „Verleden week zag mijn zusje, nu vijf jaar oud, bij Oom Pieters stal komende, een grooten hond gemuilband aan een ijzeren ketting liggen: zij was er toch bang voor", op deze wijze laten ontleden:

De volzin bestaat uit twee zinnen. Van den eersten is *mijn zusje*, *nu vijf jaar oud*, het onderwerp, en het overige het gezegde.

zusje — hoofdwoord van het onderwerp;

mijn — bijvoeglijke toekenning (bez. vnw.);

nu vijf jaar oud — bijvoeglijke toekenning:

oud — het hoofdwoord (b. n.);

vijf jaar — bijwoordelijke aanvulling; en daarin *jaar* het hoofdwoord (z. n.), *vijf* een bijvoeglijke toekenning (telw.), en *nu* een bijwoordelijke aanvulling.

zag — hoofdwoord van het gezegde.

verleden week — bijwoordelijke aanvulling; en daarin *week* het hoofdwoord (z. n.), en *verleden* bijvoeglijke toekenning (deelw.)

bij Oom Pieters stal komende — bijvoeglijke aanvulling; en daarin *komende* het hoofdwoord (deelw.) en *bij Oom Pieters stal* een bijwoordelijke aanvulling: namelijk *bij*

---

[a] De onderscheiding van de zelfstandige aanvullingen in aanvullingen van *eenvoudig* en van *persoonlijk voorwerp* is noodzakelijk bij het onderwijs in de Hoogduitsche taal, om den waren zin de *Datief* en *Accusatief* te begrijpen: maar ook bij het onderwijs in de moedertaal, ofschoon daarin die naamvallen niet onderscheiden worden, zullen meergevorderden dat onderscheid moeten leeren kennen, en moeten weten, dat niet alleen oudtijds ook in Nederduitsche schrijftaal de Datief en Accusatief zooveel mogelijk onderscheiden wierden, maar dat de Datief ook nu nog voorkomt in eenige spreekwijzen en in een aantal bijwoorden, zooals *den lande dienen*, *in den beginne*, *in dier voege*, *metterwoon*, *ter goeder ure*, en andere.

het hoofdwoord (voorz.), en *Oom Pieters stal* een zelfstandige aanvulling. Hiervan is *stal* het hoofdwoord, en *Oom Pieters* een verbogene zelfstandige aanvulling: namelijk *Pieters* het hoofdwoord, en *Oom* een zelfstandige toekenning.

een grooten hond — zelfstandige aanvulling; *hond* het hoofdwoord, en *een grooten* bijvoeglijke toekenning.

gemuilband aan een ijzeren ketting liggen — zegwoordelijke aanvulling; *liggen* het hoofdwoord; *gemuilband* bijvoeglijke aanvulling (deelw.); *aan een ijzeren ketting* bijwoordelijke aanvulling; en hierin *aan* het hoofdwoord (voorz.), en *een ijzeren ketting* de zelfstandige aanvulling; namelijk *ketting* het hoofdwoord, en *een ijzeren* een bijvoeglijke toekenning.

Van den anderen zin is *zij* het onderwerp, het overige het gezegde.

was — het hoofdwoord,

er bang voor — bijvoeglijke aanvulling: en daarin *bang* het hoofdwoord, en *er voor* een bijwoordelijke aanvulling; namelijk *voor* het hoofdwoord (voorz.), en *er* een zelfstandige aanvulling (voornw.).

toch — bijwoordelijke aanvulling.

Voorbeelden tot oefening.

Die man is een ijverig ambachtsman: hij woont in onze buurt: ik ken hem sedert jaren.

Vlijtige menschen vinden ligt de kost: zulke menschen begunstigt iedereen: men heeft hen gaarn in zijn dienst: in tijd van nood helpt men hen.

De aardappelen blijven nog altijd duur: de beste soort kost wel drie gulden. De opbrengst was dit jaar over 't algemeen ook schraal.

Den leeuw noemt men den koning van het woud. Het

is een verschrikkelijke koning, wreed van aard, van al zijn onderdanen gevreesd, de schrik van geheel het woud. Men spreekt evenwel ook van zijn edelmoedigheid. In een hok, achter ijzeren tralies, zie ik hem liefst.

Mijn Vader gaat tweede Pinksterdag naar Amsterdam. Dat is een groote koopstad met zeer mooije grachten, gelegen aan het IJ, een groot water, uitloopende in de Zuiderzee. Misschien ga ik met Vader meê: dan kan ik metéén Haarlems schoone omstreken zien.

Koning Lodewijk vond het Haarlemmer hout ook mooi. Hij had daar een prachtig zomerverblijf. Nu dient dat tot Museum van schilderijën van levende meesters. Dat is ook de moeite waard, om het te gaan zien.

Een van mijn neven woont sedert eenige jaren in Amerika. Van tijd tot tijd schrijft hij ons. Het bevalt er hem heel goed. De taal van het land was hij spoedig magtig. Voor zijn vertrek kende hij ook al wat Engelsch. Hij had ook goede brieven van aanbeveling meê. Niet alle menschen loopt het daar ook zoo meê. Kort na zijn aankomst ontmoette hij daar een oud vriend van zijn vader. Deze kon hem in alles den weg wijzen: het was een man van veel ondervinding. Hij bezorgde hem spoedig een plaats op een goed koopmanskantoor. Daar bleef hij evenwel maar een jaar. Hij kreeg namelijk gelegenheid om in het binnenland voor weinig geld een goed stuk grond te koopen. In den landbouw had hij ook altijd den meesten zin. Van dien tijd af was het geluk hem in alles gunstig. Men kan hem nu een welgesteld man noemen.

De bewonderenswaardige orde in de wereld kan onmogelijk het werk van het toeval wezen. Toeval is een niet bedoeld uitwerksel van een zamenloop van omstandigheden. In de wereld zien wij overal middelen, in de grootste

overeenstemming zamenwerkende tot een doel. Zoo werkt bij voorbeeld in het menschelijk lichaam alles blijkbaar te zamen tot het leven van den mensch overeenkomstig met zijn bestemming. Ieder lid van dat lichaam dient het menschelijk leven tot werktuig. Zulk een levenswerktuig noemt men een *orgaan*. Daarom heeft men zulk een levend wezen den naam van *organisch* wezen gegeven. Het geheele lichaam van den mensch is weêr middel tot zijn leven als redelijk wezen. Hiertoe dienen den mensch zijn spraakwerktuigen.

Het blinde toeval kon de spin niet scheppen. Deze spinster weeft haar kunstig net blijkbaar met het doel om vliegen te vangen tot haar levensonderhoud. Zich zelf is zij evenwel van dat doel niet bewust. Zulk een werken van een levend wezen tot een doel, zonder bewustzijn van dat doel, noemt men *instinct*.

Den eeuwigen, alwijzen Schepper der wereld moet men niet buiten zijn schepping zich denken. De Oneindige is in zijn oneindige schepping overal tegenwoordig als de alles bestierende Onderhouder. Nergens kan de mensch Gods tegenwoordigheid ontvlugten. Ook in de eenzaamste schuilhoeken ziet ons de Alomtegenwoordige.

De gedachte aan Gods werkelijke alomtegenwoordigheid moest ons altijd levendig voor den geest staan. De gedachte van ons altijd in de tegenwoordigheid van ons aller Vader te bevinden zou ons terughouden van iets verkeerds te doen. Die gedachte bewaart den ongelukkige ook voor mistroostigheid. Trouwens dan denkt hij den alwijzen Bestierder van zijn lot niet boven de wolken, daar ginder in den hemel, ver van zich van daan, maar in zijn onmiddellijke nabijheid. Dan gevoelt hij zich niet verlaten. Niet minder zal die gedachte ons altijd nederig houden.

De in alles afhanklijke mensch zal zich toch niet verhovaardigen voor de oogen van den Oneindige, zijn almagtigen Schepper. In alle opzigten zal hij integendeel zich hulpbehoevend gevoelen: bij al zijn daden zal hij, zijn eigen onmagt gevoelend, zijn Vader om bijstand bidden: voor het welslagen van elke onderneming zijn Vader danken.

VIERDE HOOFDSTUK.

28. Dikwijls maakt een bepaling, als die uit meer dan één woord bestaat, een zelfstandig, dat is op zich zelf staand, deel van een zin uit, en wordt dan ook door een scheidteeken van den hoofdzin, daar het een deel van is, afgescheiden. Zulke op zich zelf staande bepalingen komen er twee voor in den zin, die tot voorbeeld bij § 27 op bl. 26 ontleed is, namelijk *nu vijf jaar oud*, en *bij Oom Pieters stal komende*. Het eerste is een op zich zelf staande toekenning, het tweede een dergelijke aanvulling. — Zulk een op zich zelf staande bepaling heeft altijd den zin van een geheele *zinsnede*. Zoo beteekent het eerste zooveel als *die nu vijf jaar oud is*, en het tweede *toen zij bij Oom Pieters stal kwam*.

Men moet bij het onderwijs op zulke op zich zelf staande toekenningen en aanvullingen opmerkzaam maken, maar het is niet noodig, dat men ze bij een ontleding met een afzonderlijke benaming laat onderscheiden.

29. Een *zinsnede* is een volledige zin, die uit een onderwerp en een met een zegwoord uitgedrukt gezegde bestaat, doch die toch maar een deel van een zin uitmaakt: en het geheel wordt dan een *volzin* ge-

noemd. — Zulk een zinsneê wordt ook altijd, als een op zich zelf staand deel van een zin, door een scheidteeken van het overige van den volzin, daar het een deel van is, afgescheiden.

30. Somtijds wordt het onderwerp door zulk een zinsneê uitgedrukt; bij voorbeeld „Die mij lief heeft, volgt mij"; „Wat ik zeg, is waar"; „Wanneer het gebeurd is, staat niet geboekt". — Maar meestal dient zulk een zinsneê tot bepaling, en is òf een toekenning òf een aanvulling. Zóó, als men zegt „Ieder, die mij lief heeft, volgt mij"; „Alles, wat hij zegt, kan men vrij gelooven"; „Den juisten tijd, wanneer het gebeurd is, vindt men nergens opgeteekend"; „De beste vriend, dien ik heb, is mijn Vader"; „Waar ik het goed heb, blijf ik"; „Gij kunt komen, wanneer gij wilt"; „Gij moogt het doen, zooals gij verkiest"; „Ik hoor, hij komt spoedig terug"; „Wat ik zeg, meen ik"; „Vertel mij eens, hoe het gebeurd is"; „Die het mij zeggen kan, beloof ik een driegulden"; „Ik weet niet, waar ik het zoeken moet".

31. Zeer dikwijls dient een zinsneê tot aanvulling van een *bijwoord*, dat, zooals boven (§ 16) gezegd is, wanneer het door de benaming van een persoon of zaak bepaald en aangevuld wordt, een *voorzetsel* genoemd wordt: maar, wordt zulk een bijwoord of voorzetsel door een zinsneê als aanvulling bepaald; dan noemt men het een *voegwoord*. Zoo is *sedert* een bijwoord, als men zegt „Ik hoor er sedert niets meer van"; en een voorzetsel, als men zegt: „Ik hoor er sedert mijn terugkomst niets meer van": maar, zegt men „Sedert ik terug ben, hoor ik er niets meer van"; dan wordt het bijwoord *sedert* een *voegwoord* genoemd, zooals ieder woord genoemd wordt, dat dient om het verband en den zamenhang van

zinnen, volzinnen of zinsneden, uit te drukken en te beteekenen. Zoo ook „Naar men zegt, is het een rijk man"; „Vóór het gebeurt, moet gij mij waarschuwen"; „Hij deed, gelijk hem gezegd was". Vele zulke voegwoorden zijn, ofschoon het eigenlijk niets anders dan bijwoorden zijn, toch alleen als bijwoorden, dat is met een naamwoord of voornaamwoord tot aanvulling, en dus als voorzetsels, niet in gebruik; b. v. „De wijl het te laat was, stelde ik het uit tot den volgenden dag"; „Nademaal men het zóó verlangde, verzette ik er mij niet tegen"; „Als men het zoo verlangt, heb ik er niet tegen".

32. Wanneer een zinsneê als toekenning tot bepaling van een persoon of zaak gebruikt wordt, en zoo denzelfden zin heeft als een bijvoeglijk naamwoord of deelwoord; dan wordt in zulk een zinsneê de persoon of zaak, die er door bepaald wordt, aangeduid door middel van een *aanwijzend* of *vragend voornaamwoord*, dat in dit geval een *betrekkelijk* voornaamwoord genoemd wordt, omdat het dient om de betrekking te beteekenen, waarin de zinsneê als bepaling tot het hoofdwoord staat; b. v. „De pen, die ik hier heb"; „Het boek, dat hier voor mij ligt"; „Alles, wat gij verkiest". En zoo ook „de pen, daar ik meê schrijf", „het boek, daar ik in lees", en „alles, waar hij maar zin in heeft": want, indien het betrekkelijk voornaamwoord de aanvulling van een voorzetsel is, dan wordt in onze moedertaal het aanwijzend of vragend voornaamwoord van plaats gebruikt, zoowel van personen als van zaken; b. v. „de man, daar gij van spreekt".

33. Maar, wanneer een zinsneê als aanvulling of als onderwerp in een volzin gebruikt wordt; dan wordt, indien de zinsneê niet met een voegwoord begint,

veelal het aanwijzend voornaamwoord *dat* er vóór geplaatst: en dit heeft dan vóór zulk een zinsneê geheel denzelfden zin als het aanwijzend lidwoord vóór de onbepaalde wijs van een werkwoord. Zoo zegt men bij voorbeeld „Dat een klein kind schreit, als het honger heeft, is natuurlijk", even als „Het schreijen van een klein kind, als het honger heeft, is natuurlijk". — In dit geval wordt het aanwijzend voornaamwoord *dat* ook een voegwoord genoemd. — Met éénlettergrepige voorzetsels wordt dit voegwoord in het schrijven verbonden, b. v. in *omdat* en *nadat*.

Bij de ontleding van zinnen kan men ook de zinsneden, in *zelfstandige*, *bijvoeglijke* en *bijwoordelijke* zinsneden laten onderscheiden. Heeft men bij voorbeeld dezen volzin te ontleden: „Dat de man, die mij dezen brief schreef, sedert dat hij hier is, niet bij mij komt, verwondert mij zeer; omdat wij toch met elkander over de zaak moeten spreken"; dan is

Dat de man - - komt een zelfstandige zinsneê als onderwerp;
die mij dezen brief schreef een bijvoeglijke zinsneê als toekenning;
sedert dat hij hier is een bijwoordelijke zinsneê als aanvulling, en daarin *sedert* het hoofdwoord, en *dat hij hier is* een zelfstandige zinsneê tot aanvulling;
verwondert - - spreken het gezegde;
verwondert — hoofdwoord;
mij — zelfstandige aanvulling (pers. vnw.);
zeer — bijwoordelijke aanvulling;
omdat - - spreken een bijwoordelijke zinsneê als aanvulling; en daarin *om* het hoofdwoord, en *dat - - spreken* een zelfstandige zinsneê tot aanvulling.

Bij de ontleding van zulke langere volzinnen kan

men, tot vermijding van omslagtigheid, de ontleding van de bijzondere zinsneden achterwege laten.

Voorbeelden tot oefening.

In China, daar de thee vandaan komt, drinkt men nooit groene thee. De Chinezen weten, dat men die groene kleur er aan geeft door middel van kleurstoffen, die nadeelig zijn voor de gezondheid. Nu ik dit weet, drink ik ook nooit geen groene thee meer. Ook weet ik, dat alle sterke drank, die de zenuwen zoo sterk prikkelt, nog veel nadeeliger is voor het gestel: daarom wil ik, zoolang ik mijn gezond verstand behoud, ook nooit sterken drank gebruiken.

Dit boek, daar ik in lees, heb ik, toen ik jarig was, van mijn Oom gekregen, die toen juist bij ons kwam.

Dat die man, die daar heen gaat, zoo gebukt loopt, verwondert mij niet: hij is, naar ik hoor, al negentig jaar.

Het boek met platen, daar gij gister, toen gij het zaagt, zooveel zin in hadt, wil ik u wel eens leenen; mits gij het niet te lang houdt.

Wanneer ik in Delft kom, dan ga ik, indien ik tijd heb, de graftombe van Prins Willem den eersten, daar men zooveel van spreekt, ook eens bekijken.

Daar het nu wat laat is, zal ik, wat ik u nog meer te vertellen heb, tot morgen besparen.

Zoo ik niet in den voormiddag kom, dan kom ik, als het niet te laat wordt, 's avonds, wanneer ik mijn sommen, die ik te maken heb, af heb.

Wat men van daag kan doen, moet men niet uitstellen tot morgen.

Wat gij niet wilt, dat men u zal doen, moet gij ook een ander niet doen.

Het spreekwoord zegt: Die 't onderste uit de kan wil hebben, valt het deksel op de neus.

Wat het zwaarste is, moet het zwaarste wegen.
Men kan niet maaijen, waar men niet gezaaid heeft.
Het is alles geen goud, wat er blinkt.
Die geeft van 't geen hij heeft,
is waardig, dat hij leeft.
Één uur van onbedachtzaamheid
kan maken, dat men jaren schreit.
Ondank, zegt het spreekwoord, is 's werelds loon.
Dien man kunt gij, geloof ik, veilig vertrouwen.
Die zwarigheid, stel ik mij voor, dat nog wel uit den weg te ruimen is.

VIJFDE HOOFDSTUK.

34. Van een zinsnede van een volzin moet men onderscheiden een lid van een *zamengevatte* zin of zinsnede. Zoo noemt men namelijk een zin of zinsneê, waarin twee of meer onderwerpen, gezegden of bepalingen zóó bij elkander gevoegd en tezamengevat zijn, dat het maar één zin of zinsnede uitmaakt; b. v. „Menschen en dieren hebben gevoel, maar planten niet"; „Morgen of overmorgen ga ik uit stad"; „Onze meid kan lezen noch schrijven"; „Ik leer lezen, schrijven en rekenen, ook aardrijkskunde en zinsontleding"; „Ik zal het aan den meester of ondermeester vragen"; „Een plant is wel een levend wezen, maar heeft geen gevoel". — De zamenvoeging van de leden geschiedt gewoonlijk door een voegwoord, zooals *en*, en bij tegenstelling door *maar*. Tot uitdrukking van onzekerheid, of ook onverschilligheid, gebruikt men *of*. — Doch de leden van een zamengevatte zin of zinsneê kunnen ook eenvoudig nevens elkander gesteld worden. Dit ge-

schiedt gewoonlijk bij de eerste leden, wanneer drie of meer met elkander verbonden worden; b. v. „De paarden, koeijen en schapen loopen nog in de weide". Anders dient zulk een nevenstelling veelal tot nadruk, versterking of vergrooting; b. v. „Zijn ouders, zijn geheele familie, is hij tot last". Zoo ook, wanneer men niet een voegwoord, maar een bijwoord zooals *ook* gebruikt; b. v. Frankrijk, en Duitschland en Zwitserland, ook een gedeelte van Italiën, heeft hij doorreisd.

Voorbeeld van ontleding „Goud en zilver verschillen niet alleen in kleur en in waarde, maar ook in gewigt".

Goud en zilver — zamengevat onderwerp, bestaande uit twee onderwerpen *goud* en *zilver*, verbonden door het voegwoord *en*.

verschillen - - gewigt — gezegde;

verschillen — hoofdwoord;

niet alleen - - in gewigt — zamengevatte bijwoordelijke aanvulling, bestaande uit twee bij wijze van tegenstelling door het voegwoord *maar* verbondene leden;

niet alleen — bijwoordelijke aanvulling, en daarin *niet* een bijwoordelijke aanvulling van *alleen*;

in kleur en in waarde — zamengevatte bijwoordelijke aanvullingen, verbonden door het voegwoord *en;* en daarin *in* het hoofdwoord, en *kleur* en *waarde* zelfstandige aanvullingen.

ook en *in gewigt* — bijwoordelijke aanvullingen; in het laatste *in* het hoofdwoord, en *gewigt* een zelfstandige aanvulling.

Andere voorbeelden.

Werken en bidden moeten zamengaan: die bidt, maar niet werkt, zal honger en gebrek lijden.

Men kan niet tegelijk zaaijen en maaijen. Eerst ploegt en zaait de boer, en dan maait en oogst hij.

Voorspoed en tegenspoed wisselen elkander af. De ware vrome blijft in voor- en tegen-spoed zich zelf gelijk; in voorspoed nederig, in tegenspoed geduldig.

Dat kind is altijd vrolijk en lustig: het lacht en zingt, en danst en springt, den geheelen dag.

Morgen en overmorgen, en deze geheele week, heb ik geen tijd om iemand te zien of te spreken.

Uw broeder of uw zuster, één van beiden zeker, heeft mij verteld, dat gij ongesteld waart en thuis moest blijven; en nu zie ik u hier, en zoo gezond en frisch, als een visch.

Het zal hem veel tijd en moeite kosten, en veel geld ook. Had hij het van te voren geweten, of maar kunnen vermoeden; dan zou hij het niet gedaan, of ten minsten anders aangelegd hebben.

In den winter sneeuwt of hagelt het wel eens, maar heeft men ook veel mooi en frisch weêr, soms weken achtereen. De winter heeft zoowel zijn genoegens en vermaken, als de zomer en de andere jaargetijden.

Niet alleen uit gehoorzaamheid, of uit ontzag voor ouders en meesters, maar ook voor zijn eigen best, moet een kind leeren, en vlijtig en naarstig zijn.

Geld en goed, rijkdom en schatten, zijn het niet, die een mensch gelukkig maken; maar gezondheid en werkzaamheid, een goed geweten, en een vroom, nederig en tevreden hart, dat altijd aan zijn Schepper en Vader denkt, van wien hij alles ontvangt, wat hij heeft en bezit, en vermag.

ZESDE HOOFDSTUK.

35. Tot de zinsontleding behoort ook de onderscheiding van de verschillende *wijzen* van uitdrukking en spreken,

naar het verschil van zin en bedoeling van hetgeen men in woorden wil uitdrukken en zeggen.

36. Zoo spreekt men vooreerst òf *stelligerwijze* òf *ontkennenderwijze*; b. v. „Deze lijn is krom", of „Deze lijn is niet regt". — De *ontkennende* wijze van spreken wordt uitgedrukt door het ontkennend bijwoord *niet*, of door *nee*, waarvoor men in de schrijftaal *neen* gewoon is te gebruiken; en, wil men uitdrukkelijk stelligerwijze spreken, dan gebruikt men *wel* en *ja*. Maar zeer dikwijls wordt de ontkenning uitgedrukt door het gebruik van *geen* vóór een naamwoord; b. v. „Geen mensch weet er van"; „Hij heeft geen cent op zak"; „Ik heb geen papier, en ook geen pennen, hier: ik heb ook geen lust in schrijven". — Dit *geen*, dat gevormd is van het telwoord *één*, drukt de ontkenning uit van een toekenning van eenige hoeveelheid, maar kan bij de ontleding van een zin gevoeglijk als ontkennend lidwoord beschouwd worden. — Bij eenige voornaamwoorden wordt de ontkenning uitgedrukt door zamenstelling met het ontkennende *ne*, dat een toonlooze verkorting van *nee* is. Zoo in *niemand*, *niets*, *nergens*, *nimmer* en *nooit*. — Maar ontkennende benamingen, die met het voorvoegsel *on* zijn zamengesteld, zooals *onmeêdoogend*, hebben een stellige beteekenis, zoowel als een woord met den uitgang *loos*, zooals *meêdoogenloos*. Zoo is dus deze zin, „Die man is onmeêdoogend", niet als een ontkennende zin te beschouwen; evenmin als „Hij is meêdoogenloos", of „Hij is een onmeêdoogend mensch".

Een zin als deze, „Niemand moet denken, dat ik niet durf en geen moed heb", kan men op deze wijze laten ontleden:

Niemand — onderwerp met ontkenning.

moet denken enz. — gezegde.
moet — hoofdwoord.
denken, *dat* enz. — zegwoordelijke aanvulling; en daarin:
denken — het hoofdwoord;
dat ik enz. — zelfstandige zinsneê, als aanvulling; en daarin *ik* het onderwerp, en *niet durf en geen moed heb* een zamengevat gezegde:
durf — hoofdwoord van het eerste gezegde;
niet — ontkennende bijwoordelijke aanvulling;
en — voegwoord;
heb — hoofdwoord van het tweede gezegde;
geen moed — ontkennende zelfstandige aanvulling.

Andere voorbeelden.

Geen mensch kan zich zoo iets in ernst aanmatigen: dat is immers voor den mensch niet bereikbaar. Nooit zal iemand zoo iets zeggen, of hij moet niet wel bij zijn zinnen wezen.

In dezen winkel verkoopt men geen trijp. Men kan niet ligt van manufacturen iets bedenken, dat men er niet krijgen kan; maar trijp verkoopt men er niet. Daar is geen vraag naar.

Niet lang geleden had ik een niet onaardig geval. Ik kan er niet aan denken, of ik moet lachen. Ik zou het niet kunnen gelooven, als ik er zelf geen getuige van geweest was.

Als de maan schijnt, dan zijn veel sterren met het bloote oog niet te zien; en, als de zon schijnt, dan ziet men in 't geheel geen sterren. Maar, al ziet men ze niet, daarom moet men niet denken, dat ze er niet zijn.

37. Ten tweeden spreekt men òf *stellenderwijze* òf *vragenderwijze*. Zoo is het een stelling, als men zegt „De klok staat stil", of „De klok gaat niet"; maar

een vraag, wanneer men zegt: „Staat de klok stil?" of „Gaat de klok niet?" — De vragende wijze van spreken onderscheidt zich ook door een verschillende wijze van uitdrukking; niet alleen door de vragende toon, die in het schrift door het vraagteeken aangeduid wordt, maar ook door een verschillende volgorde van de woorden. Daarenboven zijn er in de taal voor de uitdrukking van een vraag een aantal *vragende voornaamwoorden*, zooals *wie? wat? waar?* en *hoe?*

Zulke vragende zinnen kan men op de volgende wijze laten ontleden:

Eerste voorbeeld: „Slaat of luidt de klok?"

de klok — onderwerp;

slaat of luidt — zamengevat vragend gezegde.

Tweede voorbeeld: „Wie zegt dat?"

Wie — vragend onderwerp (voornw.);

zegt dat — gezegde; en daarin *zegt* het hoofdwoord, en *dat* zelfstandige aanvulling (voornw.).

Derde voorbeeld: „Wanneer, en in wat geval, zegt men zoo?"

men — onderwerp (voornw.), het overige gezegde;

zegt — hoofdwoord van 't gezegde;

zoo — bijwoordelijke aanvulling (voornw.);

wanneer, en in wat geval — zamengevatte bijwoordelijke aanvulling, verbonden door het voegwoord *en;*

wanneer — vragende bijwoordelijke aanvulling (voornw.);

in wat geval — vragende bijwoordelijke aanvulling; en daarin *in* het hoofdwoord, en *wat geval* zelfstandige aanvulling; namelijk *geval* het hoofdwoord, en *wat* vragende bijvoeglijke toekenning (voornw.).

Andere voorbeelden.

Is dit goud? Is het echt, of onecht? Of kunt gij het onderscheid niet zien? Wie kan het mij dan zeggen?

Wanneer gaat uw Vader naar Amsterdam? Waarom gaat hij niet eerder? Wat verhindering heeft hij?

Wat zal ik beginnen? en hoe zal ik het aanleggen? Weet gij mij geen raad te geven?

Waar of toch mijn boek mag wezen? Ligt het misschien ook onder dat andere?

Hoeveel, denkt gij, dat dit prenteboek gekost heeft?

Hoe ver, meent gij wel, dat de maan van de aarde verwijderd is?

38. Ten derden kan men in plaats van *stellende wijze* ook *onderstellende wijze* zich uitdrukken; en dan drukt men de onderstelling dikwijls, als iets onzekers, vragende wijze uit; b. v. „Heb ik het boek, daar gij van spreekt; dan zal ik het u meêbrengen"; „Bedrieg ik mij niet, dan heb ik u meer gezien". — Anders wordt een onderstelling door middel van een voegwoord als een bijwoordelijke aanvulling met den hoofdzin verbonden, b. v. „Ik heb u, als ik mij niet bedrieg, wel eens meer gezien"; „Waarom zou ik het u niet zeggen, indien ik het wist?" „Zoo ik het boek heb, zal ik het meêbrengen".

39. Een vierde onderscheid in de wijze van spreken is het, of men bij voorbeeld zegt „Het koren gebruikt de mensch tot voedsel", of wel: „Het koren wordt door den mensch tot voedsel gebruikt". De eerste wijze van spreken noemt men gewoonlijk de *bedrijvende* of *bedrijvige*, en de andere de *lijdende:* maar deze benamingen drukken het ware onderscheid volstrekt niet uit; en, moet men ze als nu eenmaal gebruikelijke kunstwoorden wel blijven gebruiken, dan moet men aan de eigenlijke beteekenis van de woorden maar niet denken. Het onderscheid is dit, dat, wat in de eerste wijze van spreken in betrekking tot het onderwerp van 't gezegde, een eenvoudig voor-

werp is (bl. 22), zooals in het gebruikte voorbeeld *het koren* in betrekking tot den *mensch*; dat dit in de andere daarentegen het onderwerp van het gezegde is. De uitdrukking van deze andere wijze van spreken geschiedt in onze moedertaal door middel van dat tweede deelwoord, dat een voleinde of volkomene gesteldheid beteekent, daar iemand of iets toe of in gekomen of gebracht is; en door dat deelwoord (dat men dan ook het *lijdende deelwoord* noemt) als aanvulling te verbinden met de zegwoorden *worden* of *zijn*. Zoo zegt men bij voorbeeld: „De tafel wordt gedekt", en „De tafel is gedekt". Op deze laatste wijze, met *is*, met het zegwoord *zijn*, zegt men, dat de tafel al volkomen zoo gesteld is: maar, gebruikt men het zegwoord *worden*, dan geeft men te kennen, dat de tafel nog niet volkomen zoo gesteld is, maar dat die gesteldheid nog maar in het worden is. Dit is in onze moedertaal de ware zin en beteekenis van die zoogenaamde lijdende wijze van spreken. En bij een zin als deze, „De tafel is gedekt", voelt ieder, hoe ongepast het is, van lijdende wijze te spreken en de tafel als een lijdend voorwerp te beschouwen. Dit zou eerst te pas komen, wanneer men bij voorbeeld zegt „De tafel is door de meid gedekt": want eerst dan wordt de tafel voorgesteld als een voorwerp, dat van de meid iets ondergaan heeft. Maar de wijze van spreken is immers in beide gevallen volkomen dezelfde: alleen wordt in het laatste geval *door de meid* er bijgevoegd, als bijwoordelijke aanvulling, om ook nog er bij te zeggen, door wie de tafel in die gesteldheid gekomen en gebracht is. Zoo ook, wanneer men zegt „Ik ben nog niet gekleed"; dan is dit evenmin een lijdende wijze van uitdrukking, als wanneer men zegt „Ik ben nog niet ge-

reed". En is *gereed* ook niet eigenlijk een zoogenaamd *lijdend* deelwoord? Maar wat beteekent het anders, dan die volkomene gesteldheid, die wij anders met een bijvoeglijk naamwoord *klaar* gewoon zijn te noemen?

Bij het lager taalonderwijs in de volkschool zal het dus onnoodig zijn die zoogenaamde *bedrijvende* en *lijdende* wijzen van spreken te leeren onderscheiden: het is volkomen voldoende de beteekenis van het zoogenaamde *lijdende deelwoord*, niet naar deze verkeerde benaming, maar naar de ware zin en beteekenis, te verklaren. En een zin als deze, „De deur was uit voorzigtigheid gesloten", behoort men eenvoudig op deze wijze te laten ontleden:

De deur — onderwerp;

was uit voorzigtigheid gesloten — gezegde:

was — hoofdwoord;

gesloten — bijvoeglijke aanvulling (2de deelw.);

uit voorzigtigheid — bijwoordelijke aanvulling; en daarin *uit* het hoofdwoord (voorz.), en *voorzigtigheid* de zelfstandige aanvulling.

Even zoo dan ook, „De deur was door mij uit voorzigtigheid gesloten". Men heeft er dan alleen bij te voegen, dat *door mij* ook een bijwoordelijke aanvulling is. — Het onderscheid tusschen „De deur was gesloten", en „De deur was digt", is geen ander, dan dat de bijvoeglijke aanvulling *gesloten* een deelwoord, maar *digt* een bijvoeglijk naamwoord is. Doch is een deelwoord dan ook niet een soort van bijvoeglijk naamwoord? En, als men bij voorbeeld zegt „Hij ging naar de deur, maar de deur was gesloten"; zal men dan ook van *lijdende* wijs willen spreken? Maar, wil men het hier niet; waarom zou men het dan willen, wanneer er *uit voorzigtigheid*, of

ook *door mij*, bijgevoegd is? — Zoo zal ook niemand het een *lijdende* wijze van spreken noemen, als men zegt „De vrouw wierd bedroefd", of „beangst": maar zal men het dan doen, als men in een bijwoordelijke aanvulling de oorzaak er bijvoegt, en zegt „De vrouw wierd door dat berigt bedroefd", of „door het gerucht, dat zij hoorde, beangst?" — Wil men hier onderscheiden, wat in de taal niet onderscheiden is; dan mag men dit doen voor zich zelf: maar van kinderen is dat te veel gevergd.

40. Een vijfde bijzondere wijze van spreken wordt de *wederkeerige* genoemd; zooals bij voorbeeld, wanneer men zegt „Ik bedroef mij", en „Hij schaamt zich", of „De weelde breidt zich hoe langer hoe verder uit". Het bijzondere bestaat alleen daarin, dat de persoon of zaak, die in het gezegde het voorwerp is, dezelfde is als het onderwerp; en in de taal onderscheidt zich deze wijze van spreken door niets anders, dan dat in dit geval in de beschaafde Hollandsche spreektaal en in de schrijftaal in plaats van de persoonlijke voornaamwoorden *hem*, *haar*, *hun* of *hen*, het wederkeerig voornaamwoord *zich* gebruikt wordt.

41. Een zesde onderscheid in de wijze van spreken bestaat er in de taal tusschen de volgende drie:

1. „Hij schrijft", of „Het wordt geschreven";

2. „Hij heeft geschreven", of „Het is geschreven"; of ook „Het is geschreven geworden", of „geweest"; en

3. „Hij zal schrijven", of „Het zal geschreven worden"; of ook „Hij zal geschreven hebben", of „Het zal geschreven zijn", of ook „Het zal geschreven geworden", of „geweest, zijn".

Men noemt deze verschillende wijzen van spreken gewoonlijk *tijden*, den *tegenwoordigen*, den *volmaakt verledenen* en den *toekomenden* tijd; maar deze benaming van *tijden* is

verkeerd. Die zoogenaamde *tegenwoordige* tijd wordt niet zelden van het toekomende gebruikt; bij voorbeeld, als men zegt „Ik ga uit stad, en blijf veertien dagen uit. Overmorgen vertrek ik met den eersten spoortrein". Zoo ook de zoogenaamde *volmaakt verledene* tijd, b. v. „Over een uur heb ik mijn werk afgedaan": en de zoogenaamde *toekomende* tijd wordt ook wel van den tegenwoordigen gebruikt; b. v. „Gij zult zeker al weten, dat wij verhuisd zijn". — Beter zal men dus doen met die drie verschillende wijzen van spreken geen *tijden* te noemen, maar, om toch van de nu eenmaal gebruikelijke benamingen niet af te wijken, *het tegenwoordige*, *het volmaakte* en *het toekomende*. Zoo noemt men ze gewoonlijk ook in het Fransch en Latijn. En de ware zin van deze drie wijzen van spreken is deze, dat met de eerste het werkelijk plaats hebbende, met de tweede het werkelijk volkomen voleinde, afgeloopene, afgedane, voltooide of volbrachte, en met de derde het werkelijk te wachtene, beteekend wordt. Deze derde, *het toekomende*, wordt niet alleen door *het tegenwoordige* van *zullen*, dat eigenlijk zooveel als *moeten* beteekent, maar ook wel door *het tegenwoordige* van *gaan*; b. v. „Straks ga ik een brief schrijven". — Tot verklaring van de uitdrukking van *het volmaakte* door middel van het *tweede deelwoord* (bl. 42), als bijvoeglijke aanvulling bij *het tegenwoordige* van het zegwoord *hebben*, moet opgemerkt worden, dat bij dit *hebben* die bijvoeglijke aanvulling niet, zooals bij *worden* en *zijn*, een gesteldheid van het onderwerp, maar de gesteldheid van een voorwerp beteekent. Als men bij voorbeeld zegt „Ik heb een brief geschreven"; dan beteekent *geschreven* de voleinde gesteldheid van *een brief;* en de geheele uitdrukking wil zeggen: „Ik heb een brief in de voleinde gesteldheid van geschreven

gebracht". En zegt men, zonder een voorwerp te noemen of zich voor te stellen, „Ik heb geschreven"; dan drukt men zich zoo uit, omdat er *niets bijzonders* voor den geest staat, dat men in die voleinde gesteldheid gebracht heeft, en alleen wil zeggen, dat men die gesteldheid voleind heeft. — Deze uitdrukking van *het volmaakte* met *hebben* wordt dus alleen gebruikt, wanneer men zeggen wil, dat de persoon of zaak, die het onderwerp is, werkelijk iets in de gesteldheid, die door het deelwoord beteekend wordt, *heeft;* b. v. „Die boom heeft zijn bladen verloren"; of „Hij heeft zijn vinger gebrand"; òf dat de persoon of zaak, die het onderwerp is, werkelijk deze of die gesteldheid voleind heeft; b. v. „Die boom heeft mooi gebloeid"; „Ik heb gewandeld". Anders wordt *zijn* gebruikt, en op deze wijze de voleinde gesteldheid, alhoewel het een door het onderwerp zelf volbrachte gesteldheid is, voorgesteld en uitgedrukt als een gesteldheid, daar het onderwerp in geraakt of toe gekomen is; „Die boom is over de schutting heen gegroeid"; „Die boom is gestorven"; „Het schip is gestrand, maar de menschen zijn over boord gesprongen en naar den wal gezwommen". Zoo zegt men op tweeërlei wijze, maar ook met een wijziging in de zin en beteekenis „Ik heb het vergeten", of „Ik ben het vergeten"; en „Wat heeft hij begonnen!" of „Wat is hij begonnen!"

Wanneer zoo het *tweede deelwoord* gebruik wordt, om *het volmaakte* uit te drukken, dan noemt men het niet, zooals anders, het *lijdend* (bl. 42), maar het *verleden*, deelwoord: bewijs genoeg, hoe verkeerd die benamingen zijn! Want het is toch één en hetzelfde woord. — Zie verder bij de volgende paragraaph.

42. Ten zevenden heeft men van die drie wijzen

van spreken, *het tegenwoordige*, *het volmaakte* en *het toekomende* een wijziging, die door vervoeging van het werkwoord wordt uitgedrukt; b. v. „Hij schreef", of „Het wierd geschreven"; „Hij had geschreven", of „Het was geschreven"; en „Hij zou schrijven", of „Het zou geschreven worden". Van deze drie wijzen van spreken heeft men heel ongepast de eerste den *onvolmaakt verledenen*, de tweede den *meer dan volmaakt verledenen*, *tijd*, en de derde òf de *aanvoegende wijs van den toekomenden tijd*, òf de *voorwaardelijke wijs*, genoemd. De ware zin van deze verbuigingsvorm is, dat hiermeê iets niet als werkelijk, maar alleen als in de gedachten of voorstelling van den geest, gebeurende, gebeurd of te gebeuren, wordt uitgedrukt; b. v. „Wist ik, waar hij op het oogenblik is, dan schreef ik hem een brief"; „Kwam ik morgen in de stad, dan ging ik zelf bij hem aan"; „Kon ik weten, dat het u hinderen zou; dan had ik het niet gezegd". Spreekt men van iets, dat verleden is, dan gebruikt men, als men het niet als werkelijk *voleind* in *het volmaakte* kan of wil voorstellen, die wijze van spreken natuurlijk ook, omdat men het verledene niet als werkelijk plaats hebbend kan voorstellen; of het moet zijn, dat men zich met de verbeelding in het verledene, als in het werkelijk tegenwoordige, verplaatst, en bij voorbeeld zegt: „Gister ging ik eens wandelen; en wie komt mij daar tegen? Mijn broeder uit Amsterdam! Hij wilde juist naar ons toe". — Om dus deze verbogene vormen van de drie in de vorige paragraaph besprokene met meer juiste benamingen te onderscheiden, moet men die drie *het werkelijk tegenwoordige*, *volmaakte* en *toekomende*, en deze verbogene *het in gedachten tegenwoordige*, *volmaakte* en *toekomende*, noemen.

Bij de ontleding van een *zin* kan men geen onderscheid

maken tusschen zinnen zooals „Hij schrijft een brief", en „Hij schreef een brief"; en zoo dan ook niet tusschen „De deur is gesloten", of „De deur is bruin geverwd", en „De deur was gesloten", of „De deur was bruin geverwd"; en even min tusschen „De deur is gesloten", of „De deur is zoo even door mij gesloten"; of „De deur is van morgen pas geverwd". De wijze van uitdrukking is in al deze zinnen volkomen dezelfde. En wat onderscheid bestaat er in de wijze van uitdrukking tusschen „Gij zult weten, dat wij verhuisd zijn", en „Gij zult u verwonderen, als ik u zeg, waarom wij verhuisd zijn".

Maar niet alleen bij de zinsontleding, ook in de grammatica, behoorde men eigenlijk in onze moedertaal die drie zoogenaamde tijden, of het *tegenwoordige*, het *volmaakte* en het *toekomende*, niet als bijzondere verbuigingsvormen of vervoegingen van een werkwoord te beschouwen, even min als de *bedrijvige* en de *lijdende* wijs. In onze moedertaal zijn dit niets anders, dan zamengestelde uitdrukkingen in twee *wijzen* van spreken, de aantoonende, waarin iets als *werkelijk plaats hebbende*, en de denkende, waarin iets als *in de gedachten plaats hebbende*, voorgesteld en uitgedrukt wordt. Zoo zegt men in de aantoonende wijs „Ik ben geheel gereed: mijn koffer is gepakt, en ik heb ontbeten: ik zal maar vertrekken"; en in de denkende wijs: „Was ik geheel gereed; was mijn koffer gepakt, en had ik ontbeten; dan zou ik maar vertrekken".

In de grammatica van iedere taal behoorde men van geen andere verbuigingen of vervoegingen te spreken, dan er in die taal werkelijk bestaan. In onze moedertaal heeft men van het werkwoord alleen maar de volgende vervoegingen:

Onbepaalde wijs: *spreken*, *worden*, *wezen* of *zijn*, *hebben*, *zullen*.

Eerste deelwoord: *sprekende*, *wordende*, *zijnde*, *hebbende*, *zullende*.

Tweede deelwoord: *gesproken*, *geworden*, *geweest*, *gehad*.

Derde deelwoord: *te spreken*, *te worden*, *te zijn* of *te wezen*, *te hebben*, *te zullen*.

Aantoonende wijs: *ik spreek*, *word*, *ben*, *heb*, *zal*.

Denkende wijs: *ik sprak*, *wierd*, *was*, *had*, *zou*.

Gebiedende of bevelende wijs: *spreek* of *spreekt*, of *spreke; word* of *wordt*, of *worde*; *wees* of *weest*, of *zij; heb* of *hebt*, of *hebbe*.

De drie zoogenaamde tijden zijn in onze moedertaal niets anders dan zamengestelde uitdrukkingen van de *onbepaalde wijs* met het zegwoord *zullen*, of van het *tweede deelwoord* met de zegwoorden *worden*, *wezen* of *zijn*, en *hebben*. Maar even zulke zamenstellingen heeft men immers ook met het *eerste* en met het *derde deelwoord*; b. v. „Ik ben hem wachtende", „Ik ben hem te wachten"; „Het is te vreezen;" Ik heb te schrijven"; „Ik zal veel te schrijven hebben"; „Het zal te vreezen zijn". En even als met zullen, wordt de *onbepaalde wijs* van een werkwoord tot wijziging van den zin ook met de zegwoorden *gaan*, *willen*, *moeten*, *mogen* en *kunnen* verbonden. Op dezelfde wijze, als men zegt „Hij zal vertrekken", zegt men ook „Hij gaat vertrekken", „Hij wil vertrekken", „Hij moet vertrekken", „Hij mag vertrekken" „Hij kan vertrekken"; en men zegt niet alleen „Het zal gisteren gebeurd zijn"; maar ook „Het moet gisteren gebeurd zijn". En gebruikt men op dezelfde wijze als *zijn*, *worden* en *hebben* in verbinding met het tweede en derde deelwoord ook niet *blijven*, *staan*, *komen*, *raken*, *vallen* en *krijgen*? Men zegt „Het is

bepaald", en „Het blijft bepaald"; „Hij wierd gewond", en „Hij raakte gewond"; „Straks heb ik mijn werk gedaan", en „Straks krijg ik mijn werk gedaan". Men zegt ook: „Het blijft te bezien"; „Het staat te bezien"; „Hij raakte te vallen"; „Hij kwam te vallen"; „Er valt veel op aan te merken"; en „Ik krijg hoe langer hoe meer te doen".

Dat van al deze zamengestelde uitdrukkingen in de Grammatica alleen maar eenige als vervoegingen van een werkwoord beschouwd zijn geworden, en de andere niet; dat heeft geen andere rede, dan dat juist die alleen, en de andere niet, in het Latijn met één woord door vervoeging worden uitgedrukt. Maar onze Nederlandsche taal is geen Latijn; en het is verkeerd, de grammatica van de ééne taal zoo op de leest van een andere te schoeijen.

Wil men dus onze moedertaal naar haar waren en haar eigen aard, en zoo tevens op de eenvoudigste wijze, onderwijzen; dan moet men als vervoeging van een werkwoord alleen de bovenstaande zeven wijzen opgeven. En deze vervoegingen moet men dan ook goed leeren verstaan. Men moet namelijk leren:

1°. dat met een *werkwoord* iets beteekend wordt, dat plaats heeft of gebeurt;

2°. dat de *onbepaalde wijs* de eenvoudige benaming is van zulk een plaats hebben of gebeuren;

3°. dat de *deelwoorden* als naamwoorden een toestand of gesteldheid beteekenen met betrekking tot iets dat plaats heeft of gebeurt; namelijk het *eerste deelwoord* een durenden toestand; daar een persoon of zaak in verkeert of zich bevindt; het *tweede deelwoord* een voleinde gesteldheid; daar een persoon of zaak in gekomen of gebracht is; en het *derde deelwoord* een dergelijke onvoleinde gesteldheid;

4°. dat de *aantoonende wijs* dient om in een gezegde van eenig onderwerp iets uit te drukken als werkelijk plaats hebbende of gebeurende.

5°. dat met de *denkende wijs* even zoo in een gezegde iets uitgedrukt wordt als niet werkelijk, maar alleen in gedachten, plaats hebbend of gebeurend;

6°. en dat de *gebiedende of bevelende wijs* de uitdrukking is van iemands *wil*, van een gebod of bevel, van een wensch of verlangen, van een voorstel of van een bewilliging.

Verder moet men dan leeren, dat er in de taal een aantal zamengestelde uitdrukkingen van het werkwoord bestaan, zamengesteld uit de *onbepaalde wijs* of één van de drie *deelwoorden*, als aanvulling, met de zegwoorden *zijn*, *worden*, *hebben*, *zullen*, *moeten*, *mogen*, *kunnen*, *krijgen* of *gaan*, om zoo die onbepaalde wijs of een deelwoord in één van de andere wijzen te kunnen gebruiken, of er die verschillende wijzigingen van den zin aan te geven, die door die zegwoorden beteekend worden; en deze beteekenis is daarbij dan zoo goed mogelijk te verklaren.

Bij de ontleding van een zin moet men leeren, deze zamengestelde uitdrukkingen bij elkander te voegen als hoofdbestanddeel van het gezegde.

Voorbeelden tot oefening.

Ik ben een vriend uit Amsterdam te wachten; of liever, ik ben hem ieder oogenblik wachtende. Hij zou gister al gekomen zijn; maar is verhinderd geworden door dat hij onverwachts iets te doen kreeg, dat volstrekt terstond afgedaan moest worden. Gister avond heeft hij dit geschreven, en daarbij, dat hij vandaag zou komen. Het is te vreezen, dat hij nu weêr niet komt. Het is al zoo laat geworden. Hij zal waarschijnlijk weêr verhindering gekregen hebben.

Ik zal de meid eens uitsturen, om te zien, of de tweede trein al aangekomen is. Komt hij daar niet meê, dan ga ik hem schrijven, dat het beter zal wezen, zijn komst maar uit te stellen tot de volgende week; want morgen en overmorgen heb ik brieven te schrijven voor de Oost-indische post, dan zouden wij toch niet veel aan elkander hebben.

Vanmorgen is er iemand opgebracht, die beschuldigd wordt van een diefstal gepleegd te hebben. Er zullen zeker wel redenen geweest zijn, waarom men hem verdacht hield: anders zou men het niet gedaan hebben. De man schijnt niet gedacht te hebben, dat men hem verdenken zou: want dan had hij wel kunnen ontvlugten. Ik heb hooren zeggen, dat het een zware diefstal is, daar hij van verdacht gehouden wordt. Dan zal hij het zwaar te verantwoorden hebben, indien hij werkelijk schuldig is. Hij zal het dan wel ontkennen: maar als iemand, die iets bedreven heeft en door den regter ondervraagd wordt, zijn onschuld wil gaan bewijzen; dan raakt hij ligt in zijn eigen redenen verward.

Gij zult zeker verwonderd geweest zijn, toen gij gister van vader hoordet, dat ik geen koopman zal worden: want, toen ik de laatste maal bij u geweest ben, heb ik er niet van gesproken. Er was toen nog niets van te zeggen: het was nog niet tot een besluit gekomen. Er zou eerst nog over geschreven worden aan grootvader, om te vernemen, of die er ook iets tegen zou hebben, als ik een ander vak koos. Tegen den wensch van grootvader zou ik niets gedaan hebben. Nu heeft vader gister een brief van grootvader ontvangen; en, na er nog eens met moeder en mij over gesproken te hebben, is de zaak beslist geworden. Nu zal ik, als ik op dit school genoeg geleerd heb, op het gymnasium gaan. Zoudt gij dat ook wel willen? Hadt gij er lust in, dan denk ik, dat uw vader er ook niet tegen zou hebben.

Het is toch niet te denken, dat hij niet zou willen hebben, dat gij doctor wierd, zooals ik van u hoor, dat uw grootvader geweest is.

43. Een achtste wijze van uitdrukking is een *uitroep* of *toeroep*. — Onder uitroep verstaat men elke levendige uiting van den zin der gedachten, wanneer die met eenig gevoel, aandoening, gewaarwording of gemoedsbeweging, gepaard gaat. Een toeroep is zulk een uitroep tot een ander. — Een uitroep kan een gewone volledige zin wezen: dikwijls wordt er ook de vragende wijs toe gebruikt met de vraagwoorden *wat* of *hoe*, om een bevreemding over een hoogen graad van iets uit te drukken; b. v. „wat ziet hij er slaperig uit!" of „Hoe slaperig ziet hij er uit!" maar veelal geschiedt een uitroep of toeroep met een onvolledigen zin, of ook maar met een enkel woord; b. v. „Wat een ongeluk!" „Zacht wat!" „Stilte, kinderen!" — Een uitroep is ook de uitdrukking van een aandoening of gemoedsbeweging met een kreet, schrei of zucht, die men een *tusschenwerpsel* gewoon is te noemen, wanneer die midden tusschen de woorden van een zin in, of, zooals gewoonlijk, vóór of achter een zin, en dus tusschen de zinnen in, gevoegd wordt, b. v. „Het is, helaas, te laat!" „Ach, mijn zusje is gestorven!" Och, hoe ongelukkig!" „Toe, je moet niet bang wezen!" O, dat is aardig!" — Een toeroep is eindelijk ook de naam of benaming, daar men iemand meê aanspreekt of aanroept; b. v. „Willem! zal ik je griffel eens te leen hebben?" „Jonge? wat zullen we een pret hebben!" „Hemel! wat een geluk!" „Nu opgepast, jonges!"

44. Een negende wijze van uitdrukking is eindelijk de *willende* wijze van spreken, die gewoonlijk naar het onderscheid van zin en beteekenis met onderscheidene benamingen

de *gebiedende*, *verbiedende*, *bevelende*, *wenschende*, *bewilligende* of *voorstellende* wijs genoemd wordt. Zulk een uitdrukking van den wil kan geschieden met de woorden *moeten* en *mogen;* b. v. „Gij moet zwijgen"; „Hij mag zich wel schamen"; ook in de denkende wijs; b. v. „Ik moest het maar geweten hebben!" „Mogt het maar wat helpen!" Maar gewoonlijk gebruiken wij daartoe een eigene verbuigingsvorm van het werkwoord, die in de tweede persoon de *gebiedende* en in de derde en eerste de *aanvoegende*, maar beter de *bevelende*, genoemd wordt, al wordt er juist geen *gebod* of *bevel*, maar bij voorbeeld een *wensch* of *bewilliging*, of *voorstel*, meê uitgedrukt. Die vorm is de grondvorm van het werkwoord, en wordt gebruikt als een toeroep of uitroep, zooals *luister!* van *luisteren;* in de Hollandsche volkstaal met een *t* er achter, wanneer het volgende woord met een klinker begint. Zoo zegt men: „Piet, hoor maar mijn raad!" en „Jongens, luister nu goed toe!" maar „Piet, hoort eens!" en „Jongens, luistert eens!" Deze vorm met een *t* wordt in de schrijftaal in het meervoud gebruikt, als men in de tweede persoon, en dus gebiedender wijze, spreekt. — In de derde en eerste persoon, en dus in de bevelende wijs, wordt er in de schrijftaal veelal een toonlooze *e* achter gevoegd, en men schrijft gewoonlijk, even als in het Hoogduitsch: „De Hemel beware mij daarvoor!" maar in de Hollandsche beschaafde spreektaal, even als in de volkstaal, zegt men: „De Hemel bewaar mij daarvoor!" — Menigvuldig is in de bevelende wijs het gebruik van laten met een ander werkwoord, b. v. „Laat hij maar op zijn hoede wezen!" „Laat ik mij wat haasten!" en in het meervoud: „Laten zij maar op hun hoede wezen!" „Laten wij ons daar niet over bekommeren!" Dit meervoud wordt somtijds ook wel

van andere werkwoorden gebruikt, doch alleen in de eerste persoon; b. v. „Spreken wij daar maar niet van!"

ZEVENDE HOOFDSTUK.

45. Een *uitroep* of *toeroep* is dikwijls geen volledige zin, wanneer men hiermede volgens § 2 een zin verstaat, die uit een onderwerp en een gezegde bestaat; en zoo wordt ook in de gebiedende wijs, de persoon, die men gebiedender wijs iets toeroept, alleen dan met het voornaamwoord genoemd en er bij gevoegd, als men er nadruk op wil leggen; b. v. „Ik kan het nu alleen wel doen: ga gij nu maar aan uw eigen werk!" — Ook in spreekwoorden is de uitdrukking dikwijls onvolledig, wanneer namelijk zulk een spreekwoord een uitroep is, zooals „Oost, west; thuis best!" en „Zoo gewonnen, zoo geronnen!" — Bovendien wordt ook een vraag of antwoord dikwijls onvolledig uitgedrukt; bij voorbeeld als op het zeggen van iemand „Daar komt hij aan", een ander vraagt „Wie?" en dan de eerste weêr antwoordt: „Wel! de man, daar we zoo even van spraken".

46. Zulk een onvolledige, maar daarom juist geen gebrekkige, zin is het ook, wanneer men in een gezegde iets dat plaats heeft of gebeurt, niet aan een persoon of zaak als onderwerp toeschrijft, maar alleen wil zeggen, dat het plaats heeft of gebeurt. Dan wordt in onze moedertaal het gezegde uitgedrukt door het *tweede* of *derde deelwoord*, om een plaats hebbende voleinde of nog onvoleinde gesteldheid te beteekenen met het zegwoord *worden* of *zijn* (of ook wel *blijven* of *vallen*), hetzij alleen, of in zamenstelling met *zullen*, *kunnen*, *mogen*

of *moeten:* maar dan wordt meestal eerst in de een of andere bijwoordelijke bepaling een persoon of zaak of plaats vooraf genoemd, die wel niet juist het onderwerp van het gezegde, maar het onderwerp van den zin is, het onderwerp daar men van spreekt; b. v. „In deze kamer wordt gestookt" (of „is gestookt," of „kan niet gestookt worden", of „moet gestookt worden", of „zal gestookt moeten worden", of „mag niet gestookt worden"); „Aan zijn opregtheid is" (of „valt") „te twijfelen"; „Bij ons wordt om zeven uur ontbeten"; „Over deze zaak moet niet gepraat worden"; „Met een schaar wordt niet gesneden, maar geknipt: waarom zegt men dan, dat iemand het haar gesneden wordt?"; Wanneer men een zin niet begint met een andere bijwoordelijke bepaling, daar een persoon of zaak of plaats in genoemd wordt, dan gebruikt men daarvoor het onbepaalde bijwoordelijke voornaamwoord van plaats *er*, en zegt b. v. „Er kan in deze kamer niet gestookt worden"; indien men namelijk niet zegt: „In deze kamer kan niet gestookt worden". — De bijwoordelijke bepaling, daar een persoon of zaak of plaats als onderwerp van den zin in genoemd wordt, en zoo ook dat *er*, kan alleen dan in het midden van den zin geplaatst worden, wanneer de zin met een andere bijwoordelijke bepaling begonnen is; b. v. „Om zeven uur wordt bij ons ontbeten"; „Waarschijnlijk zal op deze fout niet gelet worden"; Tegenwoordig wordt in Holland veel gereisd"; of „In dezen tijd wordt er veel gereisd". — In een vragenden zin wordt de bijwoordelijke bepaling, die het onderwerp van den zin bevat, even als anders het onderwerp van 't gezegde, achter het zegwoord geplaatst; b. v. „Kan op zijn eerlijkheid vertrouwd worden?" — Eindelijk moet nog opgemerkt worden, dat in de spreektaal

in zulke zinnen dikwijls het voornaamwoord *er* gebruikt wordt, waar het onnoodig en overtollig gerekend kan worden; b. v. „Om zeven uur wordt er bij ons ontbeten"; „Kan er op zijn eerlijkheid vertrouwd worden?"

Zulke onvolledige zinnen kan men op de volgende wijze laten ontleden:

„He, hoe vreemd!" — een uitroepende zin.

He! — een uitroep (tusschenw.);

hoe vreemd! — onvolledige zin als uitroep, voor *Hoe vreemd is dat!* waarin *hoe vreemd* een bijvoeglijke aanvulling is; namelijk *vreemd* het hoofdwoord, en *hoe* bijwoordelijke aanvulling.

„Wat een zonderling geval!" onvolledige zin als uitroep, voor *Wat een zonderling geval is dat!* waarin *wat een zonderling geval* een zelfstandige aanvulling is; namelijk *geval* het hoofdwoord, *een zonderling* een bijvoeglijke toekenning, en *wat* een bijwoordelijke aanvulling.

„Zou aan de waarheid van dat verhaal niet getwijfeld moeten worden?" — onvolledige zin, vragend gezegde.

zou getwijfeld moeten worden — hoofdbestanddeel van het gezegde;

niet — bijwoordelijke aanvulling;

aan de waarheid van dat verhaal — bijwoordelijke aanvulling, die het onderwerp van den zin bevat.

aan — het hoofdwoord;

de waarheid van dat verhaal, — zelfstandige aanvulling; en daarin *de waarheid* het hoofdwoord, en *van dat verhaal* bijwoordelijke toekenning: namelijk *van* het hoofdwoord, en *dat verhaal* een zelfstandige aanvulling; en hierin *verhaal* het hoofdwoord, en *dat* bijvoeglijke toekenning (voornw.).

„Waarom?" — onvolledige vraag, voor *waarom zou er*

aan getwijfeld moeten worden? waarin *waarom* een bijwoordelijke aanvulling is.

„Zeg mij eens, zoo gij kunt, waarom gij de waarheid van dat verhaal te betwijfelen vindt!" — onvolledige zin, gebiedend gezegde.

zeg — hoofdwoord van 't gezegde;

waarom gij de waarheid van dat verhaal te betwijfelen vindt — zinsneê als zelfstandige aanvulling;

mij — zelfstandige aanvulling;

eens — bijwoordelijke aanvulling;

zoo gij kunt — zinsnêe als bijwoordelijke aanvulling.

Voorbeelden tot oefening.

Hoor! daar wordt aan de achterdeur gebeld. He! wie zou dat kunnen wezen? Laat ik mij eens bedenken! O ja! het zal de nachtwacht wezen, die om zijn wekelijksche fooi voor het opbellen van den knecht komt. Maar neen! het is de dag niet. Jan! er wordt gebeld aan de achterdeur: ga eens zien, wie daar is. Maar doe de deur niet terstond open! Je moet eerst vragen, wie er is. Het zou een assurante bedelaar kunnen wezen, dien je, als hij eenmaal binnen de deur was, veel moeite zoudt kunnen hebben, om er weêr uit te krijgen.

He! ben jij dat, mijn vriend? Zoo laat in den avond! Je hadt gezegd, dat je om zeven uur bij mij aan wildet komen: zoo laat was ik je niet meer wachtende. Is er iets tusschenbeiden gekomen? Ja, een koopman krijgt ligt onverwachts wat te doen, dat geen uitstel lijden kan. Nu, neem plaats! Je bent wel goed, dat je nog zoo laat hebt willen komen! De zaak, daar ik je over spreken wilde, had anders juist geen haast; maar zal nu ook gemakkelijk in vijf minuten af te praten zijn. Ik wilde je namelijk alleen maar vragen, of je mijn broêrs oudsten zoon geen

plaats op een kantoor zoudt kunnen bezorgen, zoo niet bij u zelf, dan bij een ander. De jonge is wel aan te bevelen. Hij schrijft een goede hand, en rekent heel vlug: aan zijn goeden wil is ook niet te twijfelen. Denk er eens over na, of gij hem zelf niet zoudt kunnen gebruiken! Dat zou mijn broeder het alleraangenaamst wezen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

47. Bij de ontleding van zinnen is verder nog op te merken, dat dikwijls, vooral in een lossen en levendigen stijl, een gedeelte van den zin los voorop gezet wordt, terwijl dan vervolgens *in* den zin daarop teruggewezen wordt door een voornaamwoord; b. v. „Dat prenteboek van Mietje, weet gij ook, hoeveel dat gekost heeft. Zoo het niet te duur was, dan zou ik mijn zusje zoo een op haar verjaardag willen geven. In dien boekwinkel, die wij zoo even voorbijkwamen, daar liggen veel mooije prenteboekjes: maar ik vrees, dat die mij te duur zullen wezen. Willem zijn nieuw prenteboek, met die gekleurde plaatjes, dat kost wel een gulden: kon ik zoo een voor een halven gulden krijgen, dan gaf ik het er gaarn voor". — De rede, waarom zoo een gedeelte van een zin voorop geplaatst wordt, is òf om den nadruk, òf omdat daarin het onderwerp van den zin bevat is, daar men over spreekt (zie bl. 56); en, dat men zulk een voorop geplaatst gedeelte van den zin los laat staan, dat geschiedt gewoonlijk, omdat men in het spreken er een weinig achter rust, en dan den zin weêr op nieuw opvat. — Bij de ontleding noemt men zulk een los voorop geplaatst gedeelte van een zin een *los zindeel*. —

aan getwijfeld moeten worden? waarin *waarom* een bijwoordelijke aanvulling is.

„Zeg mij eens, zoo gij kunt, waarom gij de waarheid van dat verhaal te betwijfelen vindt!" — onvolledige zin, gebiedend gezegde.

zeg — hoofdwoord van 't gezegde;

waarom gij de waarheid van dat verhaal te betwijfelen vindt — zinsneê als zelfstandige aanvulling;

mij — zelfstandige aanvulling;

eens — bijwoordelijke aanvulling;

zoo gij kunt — zinsnêe als bijwoordelijke aanvulling.

Voorbeelden tot oefening.

Hoor! daar wordt aan de achterdeur gebeld. He! wie zou dat kunnen wezen? Laat ik mij eens bedenken! O ja! het zal de nachtwacht wezen, die om zijn wekelijksche fooi voor het opbellen van den knecht komt. Maar neen! het is de dag niet. Jan! er wordt gebeld aan de achterdeur: ga eens zien, wie daar is. Maar doe de deur niet terstond open! Je moet eerst vragen, wie er is. Het zou een assurante bedelaar kunnen wezen, dien je, als hij eenmaal binnen de deur was, veel moeite zoudt kunnen hebben, om er weêr uit te krijgen.

He! ben jij dat, mijn vriend? Zoo laat in den avond! Je hadt gezegd, dat je om zeven uur bij mij aan wildet komen: zoo laat was ik je niet meer wachtende. Is er iets tusschenbeiden gekomen? Ja, een koopman krijgt ligt onverwachts wat te doen, dat geen uitstel lijden kan. Nu, neem plaats! Je bent wel goed, dat je nog zoo laat hebt willen komen! De zaak, daar ik je over spreken wilde, had anders juist geen haast; maar zal nu ook gemakkelijk in vijf minuten af te praten zijn. Ik wilde je namelijk alleen maar vragen, of je mijn broêrs oudsten zoon geen

plaats op een kantoor zoudt kunnen bezorgen, zoo niet bij u zelf, dan bij een ander. De jonge is wel aan te bevelen. Hij schrijft een goede hand, en rekent heel vlug: aan zijn goeden wil is ook niet te twijfelen. Denk er eens over na, of gij hem zelf niet zoudt kunnen gebruiken! Dat zou mijn broeder het alleraangenaamst wezen.

ACHTSTE HOOFDSTUK.

47. Bij de ontleding van zinnen is verder nog op te merken, dat dikwijls, vooral in een lossen en levendigen stijl, een gedeelte van den zin los voorop gezet wordt, terwijl dan vervolgens *in* den zin daarop teruggewezen wordt door een voornaamwoord; b. v. „Dat prenteboek van Mietje, weet gij ook, hoeveel dat gekost heeft. Zoo het niet te duur was, dan zou ik mijn zusje zoo een op haar verjaardag willen geven. In dien boekwinkel, die wij zoo even voorbijkwamen, daar liggen veel mooije prenteboekjes: maar ik vrees, dat die mij te duur zullen wezen. Willem zijn nieuw prenteboek, met die gekleurde plaatjes, dat kost wel een gulden: kon ik zoo een voor een halven gulden krijgen, dan gaf ik het er gaarn voor". — De rede, waarom zoo een gedeelte van een zin voorop geplaatst wordt, is òf om den nadruk, òf omdat daarin het onderwerp van den zin bevat is, daar men over spreekt (zie bl. 56); en, dat men zulk een voorop geplaatst gedeelte van den zin los laat staan, dat geschiedt gewoonlijk, omdat men in het spreken er een weinig achter rust, en dan den zin weêr op nieuw opvat. — Bij de ontleding noemt men zulk een los voorop geplaatst gedeelte van een zin een *los zindeel*. —

In de wijze van uitdrukking, zooals *Willem zijn prenteboek*, die in de spreektaal zoo menigvuldig is, zal ook wel het vooropgeplaatste gedeelte oorspronklijk zulk een *los zindeel* geweest zijn: maar door het menigvuldig gebruik is b. v. *Willem zijn* en *Mietje haar* een soort verbuiging geworden, om den zin van den tweeden naamval uit te drukken. In de schrijftaal gebruikt men daarvoor dan ook gewoonlijk dien naamval, en schrijft *Willems*, of *Mietjes prenteboek.*

49. Een los op zich zelf staand zindeel van een anderen aard is een op zich zelf staande aanvulling (§ 28) die gevormd wordt door een eerste of tweede deelwoord, als toekenning gevoegd bij een benaming van een persoon of zaak, die geen deel van den zin uitmaakt, maar zóó dat beide te zamen den zin hebben van een bijwoordelijke zinsnede; b. v. „Dat zoo zijnde, moet ik u gelijk geven"; „Dit eerste punt afgehandeld zijnde, kunnen wij nu tot het tweede overgaan"; „Mij er buiten gelaten, kunt gij handelen, zooals gij verkiest". Met het eerste deelwoord kan men het een *los op zich zelf staande aanvulling van toestand*, met het tweede deelwoord een *los op zich zelf staande aanvulling van gesteldheid* noemen. — Zulk een *los op zich zelf staande aanvulling van toestand* met het eerste deelwoord is evenwel geen zuiver Hollandsche, maar een Fransche, wijze van uitdrukking, en wordt daarom door goede schrijvers niet gebruikt. In zuiver Hollandsch zegt men: „Als dat zoo is, moet ik u gelijk geven"; of „Is dat zoo, dan moet ik u gelijk geven"; en „Dit eerste punt afgehandeld hebbende, kunnen wij nu tot het tweede overgaan". — Maar een *los op zich zelf staande aanvulling van gesteldheid* met het tweede deelwoord is een goed Hollandsche uitdrukking, en wordt in

levendigen stijl niet zelden gebruikt. Het is eigenlijk, naar het schijnt, een uitroep, zooals „Moed gehouden!" en, zooals dikwijls een uitroep, een onvolledige zin, maar die ook gebruikt wordt om op een levendige wijze een onderstelling uit te drukken; b. v. „Maar moed gehouden, dan zult gij de zwarigheden wel te boven komen". Dit beteekent namelijk: „Houd maar moed", — of „Zoo gij maar moed houdt", — dan zult gij de zwarigheden wel te boven komen". — Zoo zegt men ook: „Gesteld, het is zoo! wat zwarigheid dan nog?" — Maar zoo wordt dan ook zulk een los op zich zelf staande aanvulling van gesteldheid ook in minder levendigen stijl gebruikt, om een onderstelling uit te drukken; b. v. „Deze aardappelen kosten, de vracht niet meê gerekend, een rijksdaalder de mud".

Andere voorbeelden.

Alles wel bezien, houd ik het eerste plan nog voor het beste. Enkele gevallen uitgezonderd, gaat de stelling vrij algemeen door. Dit daargelaten, zijn er nog wel andere bewijzen voor aan te voeren.

40. Eindelijk kan ook midden in een zin een andere zin, als *tusschenzin*, ingevoegd worden; b. v. „In mijn jeugd (ik herinner het mij nog zeer goed) stond hier een heel ouderwetsch gebouw"; „Hij is mij altijd een vriend — laat ik liever zeggen, een vader — geweest"; „Het eerste, of — wil men liever? — het gewigtigste, bezwaar zijn de onkosten".

Bl. 12, reg. 13, in plaats van 10, te lezen 15.

Bij G. T. N. SURINGAR te Leeuwarden zijn uitgegeven en alom te bekomen de navolgende werken van

Prof. T. ROORDA:

Over de deelen der rede en de rede-ontleding, of logische analyse der taal, tot grondslag voor wetenschappelijke taalstudie. Tweede verbeterde en vermeerderde uitgave. . . . . *f* 2,85.

Zielkunde, of beschouwing van den mensch als bezield wezen. Tweede vermeerderde druk . . . . . *f* 2,10.

Aanteekeningen bij den tweeden druk der Zielkunde (*Afzonderlijk gedrukt voor de bezitters van den eersten druk*) . . . . *f* 0,30.

Ontwikkeling van het begrip der Philosophie, tot inleiding in de bespiegelende Wijsbegeerte op het tegenwoordig standpunt der wetenschap . . . . . *f* 1,25.

Proeve van Javaansche Poëzie uit het Javaansche Heldendicht de Brâtâ Joedâ, of de Strijd der Barâthâs . . . . . *f* 0,75.

Bij denzelfden zien tevens het licht:

Wet op het Lager Onderwijs, in werking getreden den 1 Januarij 1858. Benevens den inhoud van de daarin aangehaalde wetsbepalingen en een register op het geheel. . . . . *f* 0,10.

J. H. Behrns, Schoolverordeningen voor Vriesland, 1847 *f* 2,80.

Mr. A. Boxman, Proeve over de beste inrigting van het onderwijs voor de geringe standen . . . . . *f* 1,10.

A. L. Schroeder Steinmetz, Algemeene grondbeginselen der Aardrijkskunde. Vierde vermeerderde en verbeterde druk . . *f* 2,40.

Mr. G. R. Voormeulen van Boekeren, Eerste grondbeginselen der Aardrijkskunde, of de Algemeene grondbeginselen der Aardrijkskunde van *L. A. Schroeder Steinmetz* verkort. Tweede, vermeerderde en verbeterde druk . . . . . *f* 0,80.

G. G. Bredow, Merkwaardige voorvallen uit de algemeene geschiedenis tot op onzen tijd. Geschikt voor het eerste onderwijs in de geschiedenis, bijzonder voor de Scholen. Uit het Hoogduitsch naar de achttiende verbeterde uitgave vertaald, en volgens de behoeften van onzen tijd omgewerkt door *G. Engelberts Gerrits*. Zestiende veel verbeterde druk. . . . . *f* 0,35.

H. Tollens Cz., Tafereel van de overwintering der Hollanders op Nova Zembla, school-editie. Zesde druk . . . . *f* 0,15.

——— De Boodschap naar de IJzersmelterij. Naar *Schiller* . . . . . *f* 0,15.

J. L. Nierstrasz Jr., Frans Naerebout. Gedicht. Tweede druk. Met portret door *Velijn*. Voor schoolgebruik . . . . . *f* 0,75.

J. de Vries, Twee- en driestemmige Zangstukjes voor de jeugd, tot school- en huisselijk gebruik . . . . . *f* 0-30.

R. G. Rijkens, Practische Handleiding voor Kunstmatige Ligchaamsoefeningen, ten dienste van Huisgezinnen en verschillende Inrigtingen van Onderwijs en Opvoeding. Voorzien met 675 *Oefeningen* en 310 Figuren tot opheldering . . . . . *f* 3,00.

———— De Bewaarschool. Practische Handleiding ten dienste van hen, die Bewaarscholen wenschen op te rigten en daarin werkzaam moeten zijn . . . . . *f* 3,50.

———— Aanschouwelijk Onderwijs. Handboekje voor Bewaar- en Lagere Scholen. Met muzijkplaatjes en afzonderlijk verkrijgbaar gestelde afbeeldingen . . . . . *f* 2,80.

———— De lieve Betje, of het eerste leesboekje voor de Meisjes-scholen. Met plaatjes . . . . . *f* 0,10.

———— De brave Julia, of het tweede leesboekje voor de Meisjes-scholen. Met plaatjes . . . . . *f* 0-15.

———— Roosje Vroomhart, of het derde leesboekje voor de Meisjes-scholen. Met plaatjes . . . . . *f* 0,20.

———— De vrolijke en kinderlijke leidsman tot God. Een schoolboekje voor de kleinen, die tamelijk vlug beginnen te lezen. Met plaatjes . . . . . *f* 0,20.

Vertellingen voor de Kinderkamer en de Bewaarschool *f* 0,40.

A. B. van Meerten geb. Schilperoort, Raadgevingen aan jonge lieden, bij het verlaten van de scholen of weeshuizen, en hunne Intrede in de wereld . . . . . *f* 0,75.

Spreuken voor de School en het Huisgezin. Eerste stel *f* 1,00.
Idem Tweede stel *f* 1-00.
Bij heel of half dozijn stellen . . . . . *f* 0,90.

Bibliotheek voor het Huisgezin. Gezellig en nuttig onderhoud aan den huiselijken haard. Eerste deel 1857. *f* 2,80.

I. M. Calisch, Nieuw Hollandsch-Fransch en Fransch-Hollandsch Woordenboek, *geschikt ten gebruike op de scholen, waar men beide talen onderwijst.* Derde aanmerkelijk vermeerderde Uitgave *f* 5,00.

Mr. W. Bilderdijk, Beginsels der Woordvorsching . . *f* 1,25.

———— Nederlandsche Spraakleer . . . *f* 5-75.

———— Woordenboek voor de Spelling der Neder-duitsche Taal . . . . . *f* 2-40

———— Aanmerkingeu op *Huidekopers* proeve van Taal- en Dichtkunde. . , ... *f* 1-80.

---

van der Palms Oratorische Werken. Geheel nieuwe uitgave in Tollens-formaat, met gegraveerde titels en portret. Vijf deelen in twee carton banden *f* 8,00. In twee heel linnen banden *f* 8,80.

el. 5138